

Tuotantoeläinten hyvinvointistrategia

Helsinki 2006

Tuotantoeläinten hyvinvointistrategia

Helsinki 2006

Maa- ja metsätalousministeriölle

Maa- ja metsätalousministeriö asetti 15. kesäkuuta 2004 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia strategia, jossa muun muassa määriteltäisiin tuotantoeläinten hyvinvoinnille asetettavia tavoitteita eläinten pidossa, hoidossa, kohtelussa ja käsittelyssä. Työryhmä tarkastelisi strategiassa erilaisia eläinten pitomuotoja ja niiden hyväksyttävyyttä sekä tärkeimpiä eläimille suoritettavia toimenpiteitä.

Työryhmän tuli saada tehtävänsä valmiiksi 28.2.2006 mennessä ja sen toimiaikaa jatkettiin 30.4.2006 saakka.

Työryhmän kokoonpano oli seuraava:

Puheenjohtaja	Professori Anna Valros, Helsingin yliopisto
Varapuheenjohtaja	Eläinlääkintöneuvos Pirkko Skutnabb, maa- ja metsätalousministeriö, elintarvike- ja terveysosasto
Jäsenet	Kehitysjohtaja Elias Jukola, Elintarviketeollisuusliitto ry Terveystuotoeläinlääkäri Olli Ruoho, Eläinten Terveystuoto ETU Eläinlääketieteen lisensiaatti Laura Hänninen, Helsingin Yliopisto Maatalousylitarkastaja Pekka Sandholm, maa- ja metsätalousministeriö, maatalousosasto Kotieläinasiamies Vuokko Puurula, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry Projektieläinlääkäri Tuomas Herva, Suomen Eläinlääkäriliitto ry Elintarvikeasiantuntija, MMM Riitta Tainio, Suomen Kuluttajaliitto ry Agronomi Kristian Westerholm, Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund SLC Läänineläinlääkäri Tapani Parviainen, Valtakunnalliset eläinsuojelujärjestöt
Sihteeri	Eläinlääkintötarkastaja Sari Salminen, Maa- ja metsätalousministeriö, elintarvike- ja terveysosasto

Työryhmä kuuli työnsä aikana seuraavia asiantuntijoita:

Asiamies Nora Juvonen, Päivittäistavarakauppa PTY ry
Tiedottaja Maija Kallio, Finfood ruokatieto
Ylitarkastaja Arvo Alajoki, Maa- ja metsätalousministeriö,
maatalousosasto
Toimitusjohtaja Jarmo Juga, FABA
Kehityspäällikkö Maija Miettinen, Suomen Turku-eläinten Kasvattajain
Liitto ry
Järjestöpäällikkö Ilkka Nieminen, Päivittäistavarakauppa ry PTY
Janne Reunanen, S-ryhmä

Lammasneuvoja Johanna Rautiainen, ProAgria
Eläinlääkäri Sauli Laaksonen, Eläintauti- ja elintarviketutkimuslaitos
EELA
Terveystuotoeläinlääkäri Eija Kaukonen, HK Ruokatalo Oy

Työryhmä kokoontui 21 kertaa. Saatuaan tehtävänsä suoritettua työryhmä jättää kunnioittavasti maa- ja metsätalousministeriölle muistionsa:
Tuotantoeläinten hyvinvointistrategia.

Helsingissä 31 päivänä heinäkuuta 2006

Anna Valros

Pirkko Skutnabb

Elias Jukola

Olli Ruoho

Laura Hänninen

Pekka Sandholm

Vuokko Puurula

Tuomas Herva

Riitta Tainio

Kristian Westerholm

Tapani Parviainen

Sari Salminen

Tiivistelmä

Maa- ja metsätalousministeriö asetti 15. kesäkuuta 2004 työryhmän laatimaan strategiaa tuotantoeläinten hyvinvoinnille asetettavista tavoitteista eläinten pidossa, hoidossa, kohtelussa ja käsittelyssä.

Tuotantoeläinten hyvinvointistrategian työryhmän tavoitteena oli pyrkiä luomaan suuntaviivat tuotantoeläinten hyvinvoinnille. Samalla oli tarkoitus pohtia erilaisia tuotantoeläinten pitomuotoja ja niiden hyväksyttävyyttä sekä tärkeimpiä eläimille suoritettavia toimenpiteitä. Eläinten kuljetus, teurastus ja lopetus vaikuttavat myös eläinten hyvinvointiin tuotantoketjussa. Työryhmä on tehtävänsä laajuuden ja käytettävissä olevan ajan vuoksi rajannut nämä asiat työnsä ulkopuolelle. Myös hevosten pito ja hoito on rajattu tämän työn ulkopuolelle, koska Suomessa hevosia pidetään lähinnä seura- ja harrastuseläiminä eikä tuotantoeläiminä.

Työryhmä on muistiossaan esitellyt Suomen tuotantoeläinten hyvinvoinnin nykytilannetta käymällä läpi eri intressiryhmien asenteita ja ilmapiiriä. Eläinsuojelulainsäädännön ja sen valvonnan lisäksi on kirjattu ylös eläinten hyvinvointiin vaikuttavia kotieläintuotannon tukimuotoja. Vapaaehtoiset eläinten hyvinvointia parantavat ohjelmat kuten eläinten terveydenhuoltojärjestelmä on esitelty.

Työryhmä on listannut suomalaiselle eläintuotannolle yleisiä tavoitteita, joiden katsotaan edistävän eläinten hyvinvointia. Yleiset tavoitteet liittyvät kiinteästi kaikkeen eläintuotantoon Suomessa. Tällaisiksi tavoitteiksi katsottiin muun muassa eläinperäisten tuotteiden eettisen laadun merkityksen kasvaminen, kuluttajien tiedon lisääminen, eläinten hyvinvoinnin kytkeminen kansalliseen elintarviketalouden laatustrategiaan, tuottajien tukimuotojen, eläinten terveydenhuoltojärjestelmän ja eläinlääkintäpalvelujen kehittäminen sekä eläinten hyvinvoinnin eettisen neuvottelukunnan perustaminen, muutosten hallitseminen, ammattitaitoisen henkilökunnan määrän takaaminen ja teknologian laatuvaatimusten laatiminen.

Työryhmä on koonnut yleisimpien tuotantoeläinlajien kuten sikojen, nautojen, siipikarjan, lampaiden, vuohien, turkiseläinten ja porojen sekä kalojen pitoon ja hoitoon sekä pitomuotoihin kuten luonnonmukainen kotieläintuotanto liittyviä käytäntöjä. Pitomuotojen esittelyn lisäksi on työryhmä esittänyt näiden eläinlajien ja pitomuotojen hyvinvointia edistäviä tavoitteita ja käytännön toimia.

Työryhmä on pohtinut myös käytännön keinoja eläinten hyvinvoinnin parantamiseksi. Mahdollisina keinoina on nähty eläinsuojelulainsäädännön ja sen valvonnan kehittäminen sekä eläinten hyvinvointiin vaikuttavien tukimuotojen kehittäminen ja se, että tuotantoeläinrakennusten suunnittelussa on mukana myös eläinten hyvinvoinnin asiantuntija. Eläinten parissa työskentelevien ammattiryhmien koulutukseen ja koulutuksen kehittämiseen on jatkuvasti kiinnitettävä huomiota. Kuluttajien tiedon lisäämiseksi ehdotetaan muun muassa viranomaisten ja kaupan tiedotuksen tehostamista.

Työryhmä ehdottaa seuraavaa: Tuotantoeläinten hyvinvointi kytketään kansalliseen elintarviketalouden laatustrategiaan, mikä edesauttaa kuluttajien tietoisuuden lisääntymistä. Suomi toimii Euroopan yhteisössä ja kansainvälisissä yhteyksissä eläinten

hyvinvointia edistävällä tavalla, joka kuitenkin samalla mahdollistaa eläintuotannon taloudelliset toimintaedellytykset. Eläinten hyvinvointia edistäviä tukimuotoja kehitetään. Eläinten hyvinvoinnin ja siihen liittyvien tuotantovaikutusten tutkimuksen edellytykset turvataan. Perustetaan eläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta, jonka tarkoituksena on ottaa kantaa eläinten hyvinvointiin liittyviin ajankohtaisiin kysymyksiin sekä toimia alan eri toimijoiden luottamusta ja yhteistyötä lisäävänä ja ylläpitävänä elimenä. Tuottajia ja hoitajia koulutetaan siten, että he tuntevat eläinten hyvinvoinnin perusteet ja osaavat soveltaa tietojaan käytännössä. Koulutuksessa huomioidaan myös muuttuvat tuotantomuodot. Eläinten terveydenhuoltojärjestelmää kehitetään ja laajennetaan siten, että sen avulla voidaan dokumentoida ja parantaa eläinten hyvinvointia. Eläintilojen ilmasto- ja ruokintalaitteiden ja muun teknologian toimivuudelle, asentamiselle ja käyttöönotto-opastukselle luodaan Suomen olosuhteisiin soveltuvat laatuvaatimukset.

Sammanfattning

Jord- och skogsbruksministeriet tillsatte den 15 juni 2004 en arbetsgrupp med uppgift att utarbeta en strategi för animalieproduktionsdjurens välbefinnande vid hållning, omsorg, behandling och hantering av dessa djur.

Arbetsgruppens mål var att skapa riktlinjer för animalieproduktionsdjurens välbefinnande, diskutera olika former för hållning av djur, formernas acceptabilitet och de viktigaste ingreppen på djur. Transport, slakt och avlivning av djur inverkar också på välbefinnandet i produktionskedjan men på grund av ett brett ämnesområde och den tillgängliga tiden har arbetsgruppen inte tagit upp dessa i strategin. Strategin omfattar inte heller hållning eller skötsel av hästar ty i Finland betraktas hästen närmast som ett sällskaps- och hobbydjur och inte som ett animalieproduktionsdjur.

I sin pm beskriver arbetsgruppen situationen för animalieproduktionsdjuren i dag genom att analysera attityder och atmosfär hos olika intressentgrupper. Ytterligare ämnesområden i promemorian är djurskyddslagstiftning, tillsyn av lagstiftningen, stödformer som inverkar på djurens välbefinnande samt frivilliga program som främjar djurens hälsa, såsom hälsovårdssystemet.

Arbetsgruppen har listat allmänna mål som anses förbättra djurens välbefinnande och som hänger nära ihop med all djurproduktion i Finland. Sådana här mål är bl.a. ökad vikt av etisk kvalitet på produkter av animaliskt ursprung, ökad information för konsumenter, koppling av djurens välbefinnande till den nationella kvalitetsstrategin för livsmedelsekonomi, fortsatt utveckling av stödformer, djurens hälsovårdssystem och veterinärtjänster, inrättande av en etisk delegation för djurens välbefinnande, hantering av förändringar, tillräcklig mängd yrkesskicklig personal samt uppställande av teknologiska kvalitetskrav.

Arbetsgruppen har sammanställt uppgifter om praxis som hänför sig till hållning och skötsel av de allmännaste animalieproduktionsdjuren, såsom grisar, nötkreatur, fjäderfä, får, getter, pälsdjur, renar och fiskar, samt om hållningsformerna, t.ex. ekologisk husdjursproduktion. Vidare har gruppen kommit med mål och praktiska åtgärder som främjar hållningsformerna och välbefinnandet av dessa djur.

Arbetsgruppen har också diskuterat praktiska insatser för att djuren ska må bättre. Eventuella metoder är vidare utveckling av de stödformer som inverkar på djurens välbefinnande, utveckling av djurskyddslagstiftningen och tillsynen av den samt att en expert insatt i frågor som rör djurens välbefinnande, deltar i planeringen av djurstall. Därtill ska det fortgående fästas vikt vid utbildningen av yrkesgrupper som arbetar med djur samt vid utvecklingen av utbildningen. För att konsumenter ska få mer information föreslår arbetsgruppen att myndigheterna och handelsbranschen intensifierar informationen.

Arbetsgruppen föreslår följande: Animalieproduktionsdjurens välbefinnande kopplas till den nationella kvalitetsstrategin för livsmedelsekonomi vilket bidrar till ökat vetskap hos konsumenter. Inom Europeiska gemenskapen och i de internationella kontakterna agerar Finland på ett sådant sätt som främjar djurens välbefinnande men som också samtidigt gör verksamhetsbetingelserna för djurproduktion möjliga. Stödformerna avsedda för främjande

av djurens välbefinnande, utvecklas vidare. Betingelserna för forskning kring djurens hälsa med tillhörande verkningar på produktion, tryggas. Det ska stiftas en delegation för djurens välbefinnande som tar ställning till aktuella frågor kring djurens välbefinnande samt arbetar med syfte att öka tilliten och samarbetet mellan de olika aktörerna inom branschen. Producenter och skötare utbildas för att de ska inneha grundläggande kunskaper i djurens välbefinnande och kan tillämpa kunskaperna i praktiken. Utbildningen beaktar också de ändrade produktionsformerna. Systemet för djurens hälsovård utvecklas vidare och byggs ut för förbättrat välbefinnande. Det ska byggas upp ett system för kvalitetskrav anpassat efter Finlands förhållanden, för funktion, montering och ibruktagande av ventilations- och utfodringsapparater samt övrig teknologi i djurstall.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	11
1.1. Tausta	12
2. Suomen nykytilanne	12
2.1. Asenteet ja ilmapiiri	12
2.1.1. Tuottajien asenteet	13
2.1.2. Kuluttajien asenteet	13
2.1.3. Muiden sidosryhmien asenteet	15
2.2. Eläinsuojelulainsäädäntö ja sen valvonta	15
2.3. Kotieläintuotannon tuet ja eläinten hyvinvointi	17
2.3.1. CAP-uudistus (suorien tukien järjestelmä ja täydentävät ehdot)	18
2.3.2. EU:n osarahoitteiset tuet	18
2.3.3. Kotieläintuotannolle maksettava kansallinen tuki	19
2.3.4. Investointituet	19
2.4. Vapaaehtoiset hyvinvointiohjelmat	20
2.4.1. Eläinten terveydenhuoltojärjestelmä	20
2.4.2. Eläintautien torjuntayhdistys ETT ry	21
3. Yleiset tavoitteet	22
4. Tuotantokäytännöt ja eläinten hyvinvoinnin parantaminen	23
4.1. Sika	23
4.1.1. Sianlihan tuotanto Suomessa	24
4.1.2. Tavoitteet ja käytännön toimet	27
4.2. Nauta	28
4.2.1. Naudanlihan tuotanto Suomessa	28
4.2.2. Maidontuotanto Suomessa	30
4.2.4. Tavoitteet ja käytännön toimet	32
4.3. Siipikarja	32
4.3.1. Kanamunantuotanto Suomessa	33
4.3.2. Siipikarjanlihan tuotanto Suomessa	35
4.3.3. Tavoitteet ja käytännön toimet	36
4.5. Lamma	37
4.5.1. Lammastalous Suomessa	37
4.5.2. Tavoitteet ja käytännön toimet	38
4.6. Vuohi	38
4.6.1. Vuohitalous Suomessa	39
4.6.2. Tavoitteet ja käytännön toimet	39
4.7. Turkiseläimet	39
4.7.1. Turkiseläintuotanto Suomessa	40
4.7.2. Tavoitteet ja käytännön toimet	42
4.8. Poro	43
4.8.1. Poronlihan tuotanto Suomessa	43
4.8.2. Tavoitteet ja käytännön toimet	43
4.9. Kalat	44
4.9.1. Kalantuotanto Suomessa	44
4.9.2. Tavoitteet ja käytännön toimet	44
4.10. Muut tuotantoeläimet	44
4.11. Luonnonmukainen kotieläintuotanto	45

4.11.1. Luonnonmukainen eläintuotanto Suomessa.....	45
4.11.2. Tavoitteet ja käytännön toimet.....	46
5. Käytännön keinot eläinten hyvinvoinnin parantamiseksi.....	47
5.1. Eläinsuojelulainsäädäntö.....	47
5.2. Kotieläintuotannon tuet.....	47
5.3. Tuotantoeläinrakennusten suunnittelu.....	48
5.4. Koulutus	48
5.5. Vapaaehtoiset hyvinvointiohjelmat	48
5.6. Kuluttajien tiedon lisääminen.....	48
5.7. Tutkimus.....	49
5.8. Eläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta	49
5.9. Kansainvälinen toiminta	49
6. Työryhmän ehdotuksia.....	50

1. Johdanto

Eläimen hyvinvointi muodostuu eläimen psyykkisestä, fyysisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista. Monisyistä eläinten hyvinvoinnin käsitettä voidaan lähestyä niin sanotun viiden vapauden avulla (1992 Farm Animal Welfare Council, Iso-Britannia). Voidakseen hyvin, eläin ei saa kärsiä janosta, nälästä tai aliravitsemuksesta, sillä ei voi olla epämukava olo, sairauksia, kipuja tai loukkaantumisia. Hyvinvoiva eläin ei pelkää tai ole ahdistunut ja se voi tyydyttää lajinmukaisia käyttäytymistarpeitaan.

Tuotantoeläinten synnynnäiset käyttäytymistarpeet eivät ole juurikaan kesyyntymisen yhteydessä muuttuneet luonnonvaraisiin lajeihin verrattuna; porsivan emakoiden pesänrakennus- tai kanojen hiekkakylpykäyttäytyminen ovat esimerkkejä sisäsyntyisistä tarpeista, joiden tyydyttyminen on edellytys eläimen hyvinvoinnille. Tuotantoeläinten tuotospotentiaali on luonnonvaraisia lajeja suurempi, joka asettaa lisävaatimuksia niiden ruokinnalle ja lajinmukaisen ruokailukäyttäytymisen toteutumiselle. Tuotantoeläinten lisääntynyt tuotoskyky sekä uusin tietous eläinten geneettisten tarpeiden tyydyttymisen tärkeydestä luovat haasteita nykyaikaiselle eläintenpidolle.

Koska hyvinvointi on monitahoinen käsite, on sen yksiselitteinen tieteellinen mittaaminen haastavaa. Eläinten hyvinvointia voidaan arvioida epäsuorasti tarkastelemalla eläimen pitoympäristöä (esimerkiksi hyvinvointi-indeksit), mittaamalla eläinikohtaisia tekijöitä (kuten käyttäytyminen, veriarvot), tarkastelemalla eläinten hyvinvointia mittaavia indikaattoreita tai käyttäen useita eri lähestymistapoja. Hyväksyttävän hyvinvoinnin tason määrittämiseksi tarvitaan kuitenkin yhteiskunnallista eettistä ja poliittista keskustelua. Myös kulttuuriset erot vaikuttavat ihmisten käsitykseen eläinten hyvinvoinnista.

Käytännön työssä eläinten hyvinvointia arvioidaan eläimen kunnon, käyttäytymisen, pito-olosuhteiden ja tuotantokyvyn avulla. Euroopan yhteisön rahoittamassa Welfare Quality -projektissa eläinten hyvinvointia lähestytään neljän kysymyksen avulla:

1. Onko eläimillä riittävästi ruokaa ja vettä?
2. Onko eläimen pitopaikka sopiva?
3. Ovatko eläimet terveitä?
4. Heijastaako eläimen käyttäytyminen optimoituja tunnetiloja?

Projektissa on tuotettu taulukko, jossa on määritetty indikaattoreita mittaamaan eläinten hyvinvointia (liite 1.).

Käytännön eläintenpidossa eläinten hoitaja on tärkein eläinten hyvinvointiin vaikuttava tekijä. Hänen osaamisensa, ammattitaitonsa ja työmotivaationsa vaikuttavat suoraan siihen, kuinka hyvin hänen hoidossaan olevat eläimet voivat.

Tuotantoeläinten hyvinvointistrategian työryhmän tehtävänä oli laatia strategia, jossa määritetään tuotantoeläinten hyvinvoinnille asetettavia tavoitteita eläinten pidossa, hoidossa, kohtelussa ja käsittelyssä. Strategiassa tarkastellaan erilaisia eläinten pitomuotoja sekä tärkeimpiä eläimille suoritettavia toimenpiteitä ja niiden hyväksyttävyyttä.

Eläinten kuljetus, teurastus ja lopetus vaikuttavat myös eläinten hyvinvointiin tuotantoketjussa. Työryhmä on tehtävänsä laajuuden ja käytettävissä olevan ajan vuoksi rajannut nämä asiat työnsä ulkopuolelle. Myös hevosten pito ja hoito on rajattu tämän työn

ulkopuolelle, koska Suomessa hevosia pidetään lähinnä seura- ja harrastuseläiminä eikä tuotantoeläiminä.

1.1. Tausta

Strategian taustana on ollut tarve luoda suuntaviivat sille tuotantoeläinten hyvinvoinnin tasolle, jonka tulisi täyttyä Suomen eläintuotannossa. Strategian tavoitteena on pyrkiä luomaan suuntaviivat tuotantoeläinten hyvinvoinnille. Strategia kuvaa niitä yleisiä tavoitteita, joihin kansallisesti pyritään tulevaisuudessa. Sitä voidaan käyttää tukena säädösvalmistelussa sekä kotimaassa että Suomen toiminnassa Euroopan Yhteisössä ja muutoinkin eläinten hyvinvointia koskevia asioita käsiteltäessä. Tavoitteena on olennaisesti parantaa tuotantoeläinten hyvinvointia vaarantamatta kuitenkaan kotimaisen eläintuotannon kannattavuutta.

Eläinten hyvinvointia voidaan edistää tehokkaasti säilyttämällä kotimainen eläintuotanto. Lähellä tuotetuista tuotteista on helpompi saada tietoa kuin ulkomailla tuotetuista. Suomalaisten viranomaisten ja tuottajien toiminnan avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen kiinnitetään jatkuvasti huomiota. Myös kuluttajat voivat vaikuttaa tuotantoeläinten hyvinvointiin valitsemalla kotimaisia tuotteita.

Strategian sisältö on laajan eri intressiryhmiä edustavan työryhmän näkemys tuotantoeläinten hyvinvoinnista ja sen kehittämisestä.

2. Suomen nykytilanne

Tuotantoeläinten hyvinvointiin vaikutetaan usealla eri tavalla. Lainsäädännöllä varmistetaan eläinten tilojen, kasvatusolosuhteiden, hoidon ja kohtelun eläinsuojelulliset vähimmäisvaatimukset. Tuottajien asenteilla on suora vaikutus eläinten hyvinvointiin, kun taas eläinsuojelujärjestöjen ja kuluttajien asenteiden vaikutukset ovat välillisiä. Vapaaehtoiset hyvinvointiohjelmat edesauttavat hyvän tuotantotavan mukaista eläinten pitoa. Erilaisilla tuotantoon liittyvillä tukimuodoilla on mahdollista edistää eläinten hyvinvoinnin paranemista.

Eläinten pidosta ei käydä vielä riittävän paljon yhteiskunnallista eettistä keskustelua lukuun ottamatta neuvonta-, tutkimus- ja tuottajaportaiden käymiä hyvän tuotantotavan keskusteluja.

2.1. Asenteet ja ilmapiiri

Eläinsuojelu on kehittynyt voimakkaasti kaikkialla Euroopassa. Eläinten terveyttä ja hyvinvointia koskevista tieteellisistä tutkimuksista on saatu paljon uutta tietoa hyvinvoinnin edellytyksistä ja eläimille oleellisen tärkeistä perustarpeista. Myös kansalaisten näkemykset eläimen hyvästä, eläimille kuuluvasta arvosta sekä eläinten oikeasta kohtelusta ja käsittelystä ovat muuttuneet. Vaikka ihminen käyttää eläimiä ravinnokseen, vaatetukseen tai muihin tarpeisiin, hänellä on velvollisuus huolehtia hyvin hoidossaan olevien eläinten perustarpeista. Uuden sukupolven käytännön kokemukset eläintuotannosta ovat vähenemässä ja asenteet voivat perustua mielikuviin, jotka eivät vastaa oman maan tuotantotapoja.

Tuottajilla, kuluttajilla, eläinlääkäreillä, eläintutkijoilla, eläinsuojelijoilla ja poliitikoilla, on erilaisia näkemyksiä eläinten hyvinvoinnista, mikä voi aiheuttaa ajoittain ristiriitoja ryhmien välillä.

2.1.1. Tuottajien asenteet

Kotieläintuotanto on eläinten hoitoon erikoistunutta yritystoimintaa. Eläinten hyvinvoinnin kannalta tuottaja tai eläinten hoitaja on avainasemassa. Tuottajien näkemykset vaikuttavat keskeisesti siihen, millaisia toimenpiteitä hyvinvoinnin lisäämiseksi ollaan valmiita tekemään ja kuinka paljon niihin halutaan investoida. Tuottajan vaikutus eläinten hyvinvointiin on sekä suora, eläin-ihmis-suhteen kautta, että epäsuora, toimintatapojen ja tuotantokäytäntöjen kautta. Myös uusi teknologia on tullut avuksi kotieläinten kasvatuksessa.

Hoitajan asenne eläimiä kohtaan on merkittävin hoitajan käyttäytymistä ennustava tekijä. Asenne vaikuttaa hoitajan motivaatioon oppia uusia asioita sekä työtyytyväisyyteen. Jos hoitajan asenne eläimiä kohtaan on negatiivinen, sitoutuminen eläinten tarkkailuun ja puuttuminen tuotannon ja hyvinvoinnin ongelmakohtiin heikkenee. Nämä kaikki tekijät puolestaan vaikuttavat hoitajan työsuoritukseen, eläinten käsittelyyn ja hyvinvointiin sekä tuotantotuloksiin. Tuotannon kannattavuus vaikuttaa oleellisesti hoitajan jaksamiseen sekä mahdollisuuksiin vaikuttaa taloudellisia investointeja vaativiin muutoksiin.

Kaikki eläinten hyvinvointia parantavat tekijät eivät lisää tuotantokustannuksia. Hoitaja voi vaikuttaa eläinten hyvinvointiin esimerkiksi muuttamalla tapaansa käsitellä eläimiä. Käsittelytapa vaikuttaa merkittävästi muun muassa eläimen pelokkuuteen ja sitä kautta esimerkiksi eläinten kasvuun ja hedelmällisyyteen.

Gallup Elintarviketiedon keväällä 2004 tekemän kyselyn mukaan yli puolet kotieläintiloista uskoo, että eläinten hyvinvoinnista huolehtiminen on tärkein keino parantaa myös tilan tuotannon kannattavuutta. Saman kyselyn mukaan suomalaisten tuottajien tärkeimpiä arvoja ovat tuotantoeläinten terveys, ravinto ja hyvä hoito. Kolmannes tiloista ottaa mielestään eläinten hyvinvoinnin erittäin hyvin huomioon. Lähes kaikki kyselyn tilat ottivat mielestään melko hyvin eläinten hyvinvoinnin huomioon tilallaan. Lähes kaikki maito- ja lihanautatilat haluavat, että eläimillä olisi mahdollisuus liikkua vapaasti kesäaikaan.

2.1.2. Kuluttajien asenteet

Kuluttajien tuotantoeläinten hyvinvointiin liittyviä asenteita on jonkin verran kartoitettu erilaisissa elintarviketutkimuksissa. Näiden mukaan kuluttajat suhtautuvat tuotantoeläinten hyvinvointiin myönteisesti, mutta se ei nouse kovin merkittäväksi ominaisuudeksi elintarvikkeissa. Suomen Gallup Elintarviketieto Oy kysyy vuosittain kuluttajille tärkeitä asioita elintarvikevalinnoissa. Hinnan ohella helppokäyttöisyys ovat tärkeitä asioita (61 % vastaajista, Ruokatieto 2005), kun eettisesti tuotettuja tuotteita pitää tärkeinä 3 % vastaajista. Myös todellisessa ostotilanteessa elintarvikkeen muut ominaisuudet näyttävät yleensä ratkaisevan valinnan. Tutkimuksissa, joissa pääpaino on tuotantoeläinten hyvinvointia koskevissa kysymyksissä, kuluttajat näyttävät vastaavan elintarvikkeita ja eläinten hyvinvointia koskeviin kysymyksiin paljon myönteisemmin.

Vuoden 2005 aikana tehtiin kaksi EU:n rahoittamaa kyselytutkimusta kuluttajien käsityksistä tuotantoeläinten hyvinvoinnista. Welfare quality -projektin nettikyselyssä

selvitettiin kuluttajien käsityksiä tuotantoeläinten hyvinvoinnista ja eläinsuojelusta EU:n alueella. Kysely oli kaikille avoin ja siihen vastasi kuluttajia 31 maasta.

Noin 63 % suomalaisista vastaajista piti tuotantoeläinten hyvinvointia EU:n alueella huonona tai hyvin huonona ja 94 % suomalaisista vastaajista katsoi, että tuotantoeläinten hyvinvointia pitäisi parantaa.

Tällä hetkellä tärkeimmiksi tiedon lähteiksi oman maansa tuotantoeläimistä suomalaiset vastaajat ilmoittivat painetut tiedotusvälineet kuten kirjat, aikakauslehdet, sanomalehdet ja esitteet. Toiseksi merkittävin tiedon lähde oli eläinsuojelujärjestöt ja seuraavina olivat sähköiset tiedotusvälineet kuten elokuvat, videot, televisio ja radio, henkilökohtaiset käynnit tiloilla, internet ja elintarvikkeiden pakkausmerkinnät. Vähiten merkittäviä olivat tuottajajärjestöt, viranomaiset ja kauppa. Kysyttäessä edelleen mitkä tiedon lähteet voisivat eniten vaikuttaa tietämykseen eläinten hyvinvoinnista, kärjessä olivat edelleen sähköiset ja painetut tiedotusvälineet sekä internet, tilavierailut ja eläinsuojelujärjestöt. Selvästi enemmän tietoja haluttiin saada pakkausmerkinnöistä, kaupalta, teollisuudelta ja viranomaisilta.

Suomalaisista vastaajista 94 % uskoi tiedon eläimen tuotantotavasta vaikuttavan ostopäätöksiinsä. Yli 90 % vastaajista uskoi, että paremmat tuotanto-olosuhteet parantavat elintarviketurvallisuutta, eläinten terveyttä, parantavat elintarvikkeiden laatua ja tuottavat eettisesti hyväksyttävempiä elintarvikkeita. Yli 70 % vastaajista uskoi parempien tuotanto-olosuhteiden parantavan elintarvikkeiden makua ja lisäävän eläinten tuottavuutta.

Euroopan unionin komission terveys- ja kuluttaja-asiain pääosasto SANCO teetti jäsenmaissa vuonna 2005 haastattelututkimuksen kuluttajien käsityksistä tuotantoeläinten hyvinvoinnista (Attitudes of consumers towards the welfare of farmed animals, Special Eurobarometer 229). Suomessa tutkimuksen teki TNS Gallup Oy. Haastattelussa keskityttiin seuraaviin aiheisiin: tuotantoeläinten hyvinvointi, ostokäyttäytyminen ja tuotantoeläinten hyvinvointi ja eläinten hyvinvointi EU:ssa.

Suomalaisista vastaajista 93 % oli vierailut eläintilalla. Vastaava luku keskimäärin EU:ssa oli 68 %. Tutkimuksen mukaan maataloilla vierailu lisää mielenkiintoa tuotantoeläinten hyvinvointiin. Kun tarkastellaan kaikkien jäsenmaiden vastaajia, niin 75 % niistä, jotka olivat joskus vierailleet eläintilalla, ilmoittivat lihaa ostaessaan ajattelevansa eläinten hyvinvointia.

Haastattelussa pyydettiin vastaajia valitsemaan annetusta luettelosta ne tuotantoeläimet, joiden hyvinvointia pitäisi eniten parantaa. Suomalaisten mielestä tärkeintä oli parantaa broilereiden, kanojen ja sikojen hyvinvointia. Suomalaisista vastaajista 37 % ilmoitti ajattelevansa eläinten hyvinvointia aina tai joskus ostaessaan lihaa ja 33 % ei pohtinut asiaa koskaan. Tuotantotavan tunnistaminen pakkausmerkinnöistä on EU:n kansalaisille keskimäärin vaikeampaa kuin suomalaisille.

Suurin osa kuluttajista uskoi voivansa vaikuttaa varmasti tai melko varmasti tuotantoeläinten hyvinvointiin ostamalla hyvinvointia edistävillä tuotantotavoilla tuotettuja tuotteita. Haastattelututkimuksessa kysyttiin myös kansalaisten tietoja tuotantoeläinten hyvinvointiin liittyvästä lainsäädännöstä. Suomalaisista 86 % tiesi, että eläinkuljetuksista

säädetään lailla, samoin 73 % tiesi teurastusta koskevasta lainsäädännöstä ja 73 % tiesi eläinten pitoon liittyvästä lainsäädännöstä.

EU:n kansalaisten mielestä (55 %) eläinten hyvinvoinnilla ja eläinsuojelulla ei ole riittävän tärkeää asemaa maatalouspolitiikassa. Suomalaisten kohdalla vastaava luku on 44 %. EU:n kansalaisista 45 % pitää eläinten hyvinvointitilannetta tai eläinsuojelua EU:n alueella parempana kuin muualla maailmassa. Vastaava luku suomalaisten kohdalla on 60 %.

2.1.3. Muiden sidosryhmien asenteet

Kaupan näkökulmasta tuotantoeläinten hyvinvointi on osa Suomen elintarviketalouden laatustrategiaa. Laatustrategiaan sisällytetään parhaillaan eri tuotantomuodoille tavoitetasoja ja linjauksia, jolloin kotimaiselle tuotteelle saataisiin yhtenäinen kansallinen laatu. Kaupan alan eri toimijoiden omissa merkeissä ei ainakaan toistaiseksi ole eläinten hyvinvointiin liittyviä lainsäädäntöä ylittäviä laatuvaatimuksia. Kauppa näkee, että valvonnalla on suuri merkitys ja se korostuu jatkuvasti. Myös kauppa voi puuttua eläinten hyvinvointiin liittyviin asioihin, jos ilmenee, että tavarantoimittajat eivät ole noudattaneet säädöksiä.

Suomen eläinsuojeluyhdistys SEYn pyrkimyksenä on edistää eläinten hyvinvointia ja hyvää kohtelua ja toiminnan painopiste on vapaaehtoisessa eläinsuojeluvalvonnassa. SEYn mielestä tuotantoeläinten pito voidaan sallia, kun eläinten pito ja hoito ovat hyvän hoitotavan mukaisia. Eläinsuojeluliitto Animalia toimii yhteiskunnallisena vaikuttajana, joka eläinsuojelujärjestönä pyrkii vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen sekä poliittiseen päätöksentekoon. Helsingin Eläinsuojeluyhdistyksen HESYn toiminnan pääpaino on seura- ja harrastuseläimiin liittyvässä eläinsuojelutyössä. Animalia ja HESY sallivat tuotantoeläinten hyväksikäytön vain siinä tapauksessa, että eläinten yksilöllinen hyvinvointi niiden koko elämänkaaren aikana on varmistettu. Tuotantoeläimillä tulee olla oikeus lajityypilliseen elämään ilman ihmisen aiheuttamaa kärsimystä. Oikeutta eläimille -järjestö edustaa eläinoikeusliikettä.

2.2. Eläinsuojelulainsäädäntö ja sen valvonta

Eläinsuojelulainsäädännön lähtökohtana ei enää ole yksinomaan eläinten suojeleminen kärsimykseltä ja julmalta kohtelulta, vaan myös eläinten terveyden, viihtyvyyden ja kaikinpuolisen hyvinvoinnin edistäminen. Lainsäädännössä tuotantoeläimellä tarkoitetaan eläintä, jota pidetään elintarvikkeiden, villan, nahan, höyhenten tai turkisten tuotantoa varten tai jota pidetään tai kasvatetaan muuhun maataloustuotantoon.

Euroopan yhteisön eläinten hyvinvointia koskeva lainsäädäntö on viime vuosina lisääntynyt. Useat direktiivit asettavat tuotantoeläinten hyvinvoinnille vähimmäisvaatimuksia. Kaikkien tuotantoeläinten pitoa koskevan direktiivin lisäksi on annettu sikoja, vasikoita ja munivia kanoja koskevat direktiivit, joita on myöhemmin tarkistettu uuden tutkimusaineiston perusteella.

Jäsenvaltiot voivat omassa kansallisessa lainsäädännössään asettaa tiukempia vaatimuksia eläinten hyvinvoinnille kuin mitä direktiivit edellyttävät. Suomessa eläinten hyvinvointia koskevat direktiivit on pantu täytäntöön siten, että eräiden vaatimusten suhteen Suomessa on säädetty direktiivien vähimmäisvaatimuksia tiukemmin. Muun

muassa lintujen nokkien leikkaaminen, eläinten häntien ty pistäminen ja eläinten pakolla syöttäminen tuotannon lisäämiseksi on kiellettyä ja tämän lisäksi direktiivien vaatimukset koskevat Suomessa kaikenkokoisia eläinten pitoyksiköitä.

Vuonna 1992 Suomi liittyi Euroopan Neuvoston eurooppalaisiin yleissopimuksiin, jotka koskevat tuotantoeläinten, lemmikkieläinten ja teuraseläinten suojelua. Euroopan Neuvoston pysyvässä tuotantoeläinomiteassa valmisteltuja eri eläinlajien pitoa koskevia suosituksia on saatettu voimaan Suomen eläinsuojelulainsäädännöllä.

Suomessa tuotantoeläinten hyvinvointia koskevista vaatimuksista on säädetty eläinsuojelulaissa, eläinsuojeluasetuksessa ja maa- ja metsätalousministeriön päätöksissä ja asetuksissa eri eläinlajien pidolle asetettavista eläinsuojeluvaihtimuksesta. Laissa on säädetty yleiset eläinsuojelulliset eläinten pitoa koskevat periaatteet. Eläinsuojeluasetuksella on tarkennettu laissa säädettyjä vaatimuksia ja ministeriön päätöksissä ja asetuksissa on melko yksityiskohtaisiakin vähimmäisvaatimuksia eri eläinlajien pidosta. Niissä on annettu myös eräitä suosituksia, joiden tarkoituksena on ollut edistää eläinten hyvinvointia.

Suomen eläinsuojelulain tarkoituksena on suojella eläimiä kärsimykseltä, kivulta ja tuskalta sekä edistää eläinten hyvinvointia ja hyvää kohtelua. Lainsäädännöllä luodaan edellytykset sille, etteivät eläimet joutuisi kokemaan kärsimyksiä, joita voidaan ennakolta välttää tai ehkäistä. Kaikessa eläinten pidossa on tärkeänä periaatteena eläimen hyvä kohtelu ja tarpeettoman kärsimyksen aiheuttamisen kieltö. Lisäksi eläinten pidossa on edistettävä eläinten terveyden ylläpitämistä sekä otettava huomioon eläinten fysiologiset tarpeet ja käyttäytymistarpeet.

Eläinsuojelusäädösten noudattamista ohjaa ja valvoo ylimpänä viranomaisena maa- ja metsätalousministeriö ja keskushallinnon viranomaisena Elintarviketurvallisuusvirasto Evira. Läänin alueella eläinsuojeluviranomaisena toimivat läänineläinlääkärit ja omilla toimialueillaan kunnaneläinlääkärit, terveystarkastajat ja poliisi. Teurastamoissa eläinten kuljetusten ja teurastuksen eläinsuojelua valvovat valtion tarkastuseläinlääkärit. Lääninhallituksen oikeuttamat eläinsuojeluvalvojat voivat myös tehdä eräitä eläinsuojelutarkastuksia. He ottavat yhteyttä viranomaisiin, jos tarkastuksessa havaitaan eläinsuojelusäädösten vastaista toimintaa.

Jos säädöksiä ei noudateta, viranomaisena kieltää eläimen omistajaa tai haltijaa jatkamasta säädösten vastaista toimintaa tai määrää hänet muuttamaan toimintaansa säädösten mukaiseksi. Viranomaiset ja eläinsuojeluvalvojat voivat myös antaa neuvoja ja ohjeita eläinten hyvinvoinnin edistämiseksi. Jos eläinsuojelulliset syyt edellyttävät, viranomaiset ryhtyvät kiireellisiin toimiin eläinten hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Epäilyn perusteella tehtävien tarkastusten lisäksi tehdään vuosittain EU:n edellyttämiä tuotantoeläinten hyvinvointia koskevan lainsäädännön noudattamisen tarkastuksia. Vuosittain tarkastetaan noin kaksi prosenttia kaikista maamme sika- ja vasikkatiloista ja noin kymmenen prosenttia munivien kanojen ja turkiseläinten pitopaikoista.

Vuoden 2004 aikana tarkastettiin yhteensä 710 eläinten pitopaikkaa, joista vasikoiden pitopaikkoja oli 454, sikaloita 82, kanaloita 81 ja turkistiloja 93. Vaikka suurin osa tiloista

noudattaa eläinsuojelulainsäädännön vaatimuksia, parannettavaakin on. Osa rikkomuksista koski eläintenpitoon liittyviä asiapapereita.

Vasikkatiloilla havaittiin liian pieniä ryhmäkarsinoita, joita oli neljänneksellä tiloista. Lisäksi rikkomukset koskivat juomaveden saantia, puutteita makuualueissa sekä materiaalien ja tilojen puhtaudessa. Aikaisempien vuosien tarkastuksissa havaitut kytkettynä pitäminen ja kuivikkeiden puuttuminen olivat vähentyneet huomattavasti.

Sikatiloilla havaittiin puutteita virikemateriaalin antamisessa, eläintilojen puhtaudessa ja karsinoiden tilavaatimuksissa. Kanaloissa todettiin lähinnä kynsien hiontaan vaadittavan varusteen puuttumista. Noin joka kymmenennellä kettutarhalla puuttui ketuilta purukapuloita ja makuuhyllyjä tai häkkien koolle asetettuja minimivaatimuksia rikottiin.

Kansainvälinen eläintautijärjestö (OIE) on ottanut toimintakenttäänsä myös eläinten hyvinvoinnin. Ensimmäisessä vaiheessa on laadittu eläinten teurastamista ja kuljettamista koskevat vaatimukset.

Eläinsuojelulainsäädännön vaatimuksia ja niiden sitovuutta Euroopan Yhteisön ulkopuolisissa maissa on selvitetty yhteisön tasolla. Komissio on tiedonannossaan neuvostolle ja Euroopan parlamentille marraskuussa 2002 todennut, että yhteisön ulkopuolisissa valtioissa eläinten hyvinvointia koskevan lainsäädännön taso vaihtelee laajasti sitovista säädöksistä vapaaehtoiisiin elinkeinon määrittelemiin toimintasääntöihin.

2.3. Kotieläintuotannon tuet ja eläinten hyvinvointi

Nykyisiin tuottajille maksettaviin tulotukiin on sisäänrakennettuna eläinten hyvinvointiin vaikuttavia asioita, vaikka suoria eläinten hyvinvointia edistäviä tukimuotoja ei vielä ole käytössä. Suomen maa- ja puutarhatalouden tukijärjestelmä muodostuu EU:n yhteisen maatalouspolitiikan mukaisista tukimuodoista ja niitä täydentävästä kansallisesta tukijärjestelmästä. Keskeisimmät EU-tuet ovat EU:n suorien tukien järjestelmä, jonka keskeinen osa on tuotantoon sidottuja ja tuotannosta irrotettuja osia sisältävä tilatuki sekä EU:n osittain rahoittamat ja maaseudun kehittämissuunnitelmaan kuuluvat luonnonhaittakorvaus (LFA-tuki) ja maatalouden ympäristötuki. EU:n tulotuki on pääosin hallinnollisten hintojen alentamisesta syntyneitä korvausta. Luonnonhaittakorvaus on viljelijöille maksettavaa korvausta pysyvästä pohjoisesta sijainnista johtuvasta olosuhdehaitasta. Ympäristötuki on korvausta viljelijöiden ympäristönsuojelutoimenpiteistä. Kansallisissa tuissa tavoitteena on tuotannon kannattavuuden ja jatkuvuuden turvaaminen. Eläinmäärän perusteella maksetaan kansallisen tuen eläinyksikköperusteisia tukia ja EU:n tuotanto- ja eläinpalkkioita. Kotieläintuotantoa tuetaan myös maksamalla kotieläintiloille kasviviljelytiloja korkeampaa ympäristötukea sekä ympäristötuen ja luonnonhaittakorvauksen kansallisia lisäosia.

Maataloustuotannossa tukien saaminen edellyttää, että viljelijä noudattaa tukiin oikeuttavan viljelytavan lisäksi yleisiä ympäristömääräyksiä ja lainsäädäntöä. Tukiin oikeuttava viljelytapa määritellään vuosittain viljelijöille toimitettavassa hakuoppaassa.

2.3.1. CAP-uudistus (suorien tukien järjestelmä ja täydentävät ehdot)

Euroopan Unionin yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksen myötä merkittävä osa suorista EU:n kokonaan rahoittamista tulotuista niin sanotut CAP-tuet siirrettiin tuotannosta irrotettuun tilatukeen. Suomessa tilatuki otettiin käyttöön vuoden 2006 alusta alkaen alueellisena yhdistelmämallina.

Alueellisessa yhdistelmämallissa tukioikeuksien arvo perustuu alueelliseen tasatukeen ja tilakohtaisiin lisäosiin. Tilakohtaisten lisäosien arvo riippuu tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta siitä kuinka paljon viljelijä on saanut sonni- ja härkämpalkkioita tai tärkkelysperunan tuotantotukea vuosina 2000 - 2002 tai miten suureen maitopalkkioon viljelijä olisi oikeutettu 31.3.2006.

Tilatuessa ei ole viljelyvaatimusta, mutta tuen saaminen edellyttää täydentävien ehtojen noudattamista. Täydentävät ehdot tulevat tuen ehdoksi vaiheittain vuosien 2005 - 2007 aikana. Eläinten hyvinvointia koskevat ehdot astuvat voimaan vuonna 2007.

2.3.2. EU:n osarahoitteiset tuet

Luonnonhaittakorvauksen ja maatalouden ympäristötuen edellytyksenä on tavanomaisen hyvän maatalouskäytännön noudattaminen, jonka yhtenä osa-alueena on eläinsuojelulainsäädäntö. Rikkomistapauksissa edellä mainitut tuet on voitu periä osittain tai kokonaan takaisin. Vuodesta 2007 alkaen täydentävät ehdot tulevat tukiehdoiksi luonnonhaittakorvauksessa ja ympäristötuessa.

Tilalla valvonnan yhteydessä tai muuten havaittu epäily eläinsuojelurikkomuksesta johtaa tavanomaisen hyvän maatalouskäytännön hallinnolliseen valvontaan. Kun TE-keskus saa tiedon eläinsuojelurikkomusepäilystä, pyytää se lausunnon eläinlääkintäviranomaiselta. Eläinlääkintäviranomainen käy tilalla ja antaa TE-keskukselle kirjallisen lausunnon muun muassa rikkomuksen asteesta. TE-keskus voi määrätä seuraamuksen tukiin. Lievän eläinsuojelurikkomuksen seurauksena luonnonhaittakorvausta, ympäristötuen perus- ja lisätoimenpiteiden tukea sekä erityistukia voidaan vähentää tai periä takaisin 1 - 20 %. Törkeissä tapauksissa valvontavuoden tuki voidaan jättää maksamatta tai periä kokonaan takaisin.

Ympäristötuen lisätoimenpiteenä tuottaja on voinut valita tuotantoeläinten hyvinvoinnin edistämisen. Toimenpiteen tavoitteena on lajinmukaisen kotieläinten hoidon edistäminen sekä viljelijöiden tietoisuuden lisääminen eläinten hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Toimenpiteen valinneiden viljelijöiden tulee päästää laidunnettavissa olevat kotieläimet (esimerkiksi lypsylehmät, emolehmät, hiehot, lampaat, vuohet ja hevokset) joko laitumelle tai jaloittelutarhaan. Sikojen tulee olla ulkotarhassa vähintään toukokuusta lokakuuhun. Kanojen ja broilerin osalta edellytetään lattiakasvatusta. Lisäksi on laadittava tilakohtainen ruokinnan ravinnetase ja viljelijän tai tilan hoitoon osallistuvan henkilön on osallistuttava tuotantoeläinten hyvinvointia koskevaan koulutuspäivään.

Ympäristötuen erityistukimuotona on luonnonmukainen kotieläintuotanto. Luonnonmukaisen kotieläintuotannon tuessa edellytetään, että tuensaaja noudattaa neuvoston luomusasetuksen 2092/91 ehtoja. Siinä on säädetty eri eläinlajien hoitoa koskevista vaatimuksista. KTTK:lla on omat tuotanto-ohjeet, jotka perustuvat tähän

asetukseen ja nämä ovat siten käytännössä myös tuen saannin ehtoja. Muissa erityistuissa ei ole eläinten hyvinvointia koskevia vaatimuksia. Luomukotieläintuen kanssa ei ole mahdollista valita samaan aikaan ympäristötuen lisätoimenpiteenä valittavissa olevaa tuotantoeläinten hyvinvoinnin edistämistä.

2.3.3. Kotieläintuotannolle maksettava kansallinen tuki

Kansallisena kotieläintuotannon tukena maksetaan A- ja B-tukialueella Etelä-Suomen kansallista kotieläintukea ja C -alueella pohjoista tukea. Tukia maksetaan eläinyksikköä kohti seuraavista eläimistä: emolehmät, emolehmähiehot, sonnit, emakot, karjut, kanat, kana-, ankka-, broileri-, hanhi- ja kalkkunaemot, tarhatut fasaani- ja sorsaemot, broilerit, uuhet, kutut, hevoset sekä teurastetut lihasiat, ankat, hanhet, kalkkunat, tarhatut fasaanit ja tarhatut sorsat sekä siitokseen myydyt nuoret emakot ja karjut. Tuotettuun määrään sidottuna tukena maksetaan maidontuotantotukea. Tukitasot eri tuotteille määritellään vuosittain. Tukitasojen määrittelyssä otetaan huomioon komission asettamat rajoitteet. Tukitasot raportoidaan vuosittain hakuoppaassa.

Edellä olevien eläinten lisäksi maksetaan eläinyksikkökohtaista Etelä-Suomen kansallista tukea ulko- ja sisäsaaristossa lypsylehmistä ja hiehoista sekä Manner-Ahvenanmaalla hiehoista. Kansallisten kotieläintukien maksaminen edellyttää, että tilalla harjoitetaan kotieläintaloutta kullekin tuen perusteena olevalle eläinlajille tavanomaisen tuotantotavan mukaan. Tavanomainen tuotantotapa on määritelty hakuoppaassa.

2.3.4. Investointituet

Maaseutuyrittäjän on mahdollista saada rahoitustukea tilansa investointeihin. Tuettavat investoinnit voivat liittyä maatilojen yrityskoon kasvattamiseen tai toiminnan monipuolistamiseen. Rahoituksen myöntämisen edellytyksenä on, että viljelijä ja hänen tilansa täyttävät tietyt tuen saamiselle asetetut ehdot.

Rakennetuki maatiloilla tehtäviin investointeihin on joko EU-osarahoitteista tukea tai kokonaan kansallista tukea. EU-osarahoitteisena tuki myönnetään ainoastaan eräisiin tavoite 1 -ohjelmaan sisältyviin maatilainvestointeihin kuten lypsykarja-, lihakarja-, sika- ja lammastalouden rakentamisinvestointeihin ja eräisiin porotalouden hankkeisiin. Muilta osin rakennetuki on kokonaan kansallisesti rahoitettavaa. Tuki myönnetään avustuksena ja korkotukilainan korkotukena.

Maatilatalouden rakennetukea voidaan vuonna 2006 suunnata seuraaviin eläinten hyvinvointia erityisesti parantaviin kohteisiin. Kanamunantuotannossa tukea voidaan myöntää investointiin, jossa kanojen häkit korvataan eläinsuojelulainsäädännössä asetetut edellytykset täyttävillä virikehäkeillä sekä häkkikanaloiden muuttamiseen lattiakanaloiksi ja lattia- sekä kerrosritiläkanaloiden uudisrakentamiseen, laajentamiseen ja peruskorjaamiseen. Porsastuotannossa muuta tuotannonalan investointitukea korkeampaa tukea voidaan myöntää sellaisiin emakkosikaloiden rakentamishankkeisiin, joissa rakennetaan eläintiloja, jotka ylittävät Euroopan yhteisön lainsäädännön mukaiset voimassa olevat vähimmäisvaatimukset. Tuen korotusta ei sovelleta tuotantokapasiteettia lisääviin investointeihin. Turkistarhauksessa tukea voidaan myöntää investointiin, jossa minkkien ja kettujen häkit korvataan eläinsuojelulainsäädännössä asetetut siirtymäajan jälkeiset edellytykset täyttävillä häkeillä, ympärivuotisiin juottojärjestelmiin sekä eläinten karkaamista estävien aitojen rakentamiseen.

2.4. Vapaaehtoiset hyvinvointiohjelmat

2.4.1. Eläinten terveydenhuoltojärjestelmä

Tuotantoeläinten terveydenhuollon kansallinen koordinaatio käynnistettiin vuonna 2001. Kansallisen eläinterveydenhuollon tavoitteena on parantaa kotieläintuotannon kannattavuutta edistämällä eläinten terveyttä ja hyvinvointia. Erillistä kansallisen eläinterveydenhuollon organisaatiota ei ole, vaan tämän niin sanotun ETU-työn koordinaatio hoidetaan olemassa olevien organisaatioiden Eläintautien torjuntayhdistys ETT ry:n ja Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran yhteistyönä. ETU-työtä ohjaa ja linjaa ohjausryhmä, johon kuuluvat teollisuuden, viranomaisien, opetuksen ja tutkimuksen, tuottajajärjestöjen ja Suomen Eläinlääkäriliiton edustajat.

Eläinten terveydenhuolto on osa kansallista laatustrategiaa ja vahvistaa elintarviketuotantoketjumme vahvuuksia, kuten hyvää eläinten terveystilannetta, vähäistä lääkkeiden käyttöä ja elintarvikkeiden turvallisuutta sekä parantaa tilatason seurantaa, läpinäkyvyyttä ja dokumentaatiota. Sikasektorilla ollaan kansallisen eläinterveydenhuollon toteuttamisessa pisimmällä. Noin 75 % sikaloista on mukana sikaloitten terveysluokitusrekisterissä eli säännöllisessä terveydenhuoltotyössä, jonka seuranta tapahtuu reaaliajassa. Nautatilojen terveydenhuollon seurantajärjestelmä NASEVA valmistuu syksyllä 2006.

Ohjausryhmän alaisuudessa toimivat tuotannonalakohtaiset ETU-asiantuntijaryhmät ovat työstäneet muun muassa seuraavia laajoja kokonaisuuksia, joita on viety tai tullaan viemään tiloilla toteutettaviksi konkreettisiksi toimenpiteiksi:

1. terveydenhuollon kansallisen tason toimet
2. lääkkeiden käyttötarpeen vähentämiseksi tehtävät toimet
3. tautivastustusstrategiat pääpainonaan ennaltaehkäisy
4. terveydenhuoltotyössä syntyvän tiedon kerääminen ja hyödyntäminen (Sikaloiden terveysluokitusrekisteri 2004, nautatilojen terveydenhuollon seurantajärjestelmä eli NASEVA 2006)
5. hyvinvoinnin kansalliset tavoitteet

Hyvinvoinnin kansallisten tavoitteiden laatimisessa on ollut mukana laajasti asiantuntijoita. Munantuotannon hyvinvoinnin kansalliset tavoitteet valmistuivat vuoden 2004 lopulla, sikojen hyvinvointitavoitteet syksyllä 2005 ja nautojen hyvinvointitavoitteet keväällä 2006. Lihasiipikarjan hyvinvointitavoitteiden valmistelu on aloitettu syksyllä 2005. Kaikilla tuotantosektoreilla on valmistelun peruslähtökohtana ollut riippumattoman brittiläisen tuotantoeläinten hyvinvoinnin asiantuntijakomitean antamat suositukset eläinten hyvinvoinnin peruselementeistä eli niin sanotut ”Eläimen viisi vapautta”. Tavoitteita laadittaessa on myös määritelty toimenpiteet niiden saavuttamiseksi. Tuotantosektori-kohtaisia hyvinvointitavoitteita on käytetty apuna tätä Tuotantoeläinten hyvinvointi-strategiaa laadittaessa.

Terveydenhuollon perustana kolmiportainen tasomalli

Maa- ja metsätalousministeriön asettaman Eläinten terveydenhuollon kehittämistyöryhmän mietinnössä vuodelta 1999 on tuotantoeläinten terveydenhuollossa mukana olevat sika-, nauta- ja siipikarjatilat jaettu lakisääteiselle ja kansalliselle tasolle sekä yrityskohtaiselle erityistasolle. Eläinten terveydenhuollon koordinaatiota toteutetaan tämän kolmiportaisen tasomallin pohjalta.

Kolmiportaisen asteikon alimmalla tasolla olevat tilat täyttävät eläinsuojelua ja eläinten lääkintää koskevat ja muut lakisääteiset vaatimukset. Toisella eli ”kansallisella tasolla” olevat tilat täyttävät tuotannonalakohtaisten ETU-asiantuntijatyöryhmien määrittelemät ja ETU-ohjausryhmän hyväksymät kansallisen tason edellytykset, joihin sisältyy myös lakisääteisten vaatimusten täyttyminen. Kansallisella tasolla olevilla tiloilla on voimassa oleva terveydenhuoltosopimus eläinlääkärin kanssa, niille tehdään vuosittain yksi tai useampi dokumentoitu terveydenhuoltokäynti ja laaditaan vuosittain päivitettävä terveydenhuoltosuunnitelma. Suunnitelmaa laadittaessa käydään tilakohtaisesti läpi ja dokumentoidaan myös eläinten hyvinvointiin liittyviä asioita sekä annetaan hyvinvoinnin parantamiseen tähtäävää neuvontaa. Kansallisen tason edellytyksiin sisältyy tuotantosektoreittain myös vapaus tietyistä tarttuvista taudeista sekä tietyt ennaltaehkäisevät tautisuojaustoimenpiteet.

Asteikon ylimpänä oleva yritysکوhtaainen erityistaso on syntynyt elintarvikealan yritysten tarpeesta varmistaa tuotteidensa erityislaatua. Tähän liittyy myös pyrkimys kertoa kuluttajille elintarvikkeiden puhtauden ja turvallisuuden varmistamiseksi sekä tuotantoeläinten hyvinvoinnin edistämiseksi tehdyistä toimenpiteistä. Yrityskohtaisia erityistasoja ovat kehittäneet lähinnä suurimmat teurastamot ja meijerit sekä munantuotantosektori.

Naudan- ja sianlihatuotantotiloilla sisältyy erityistason edellytyksiin eläinsuojelusäädösten tason ylittäviä vaatimuksia ja suosituksia eläinten käytettävissä olevasta karsinatilasta sekä suosituksia eläintilojen ilmanvaihdolle, lämpötilalle, kosteudelle, valaistukselle ja haitallisten lantakaasujen enimmäispitoisuuksille. Naudanlihantuotantotiloille on lisäksi vaatimuksia ja suosituksia kiinteäpohjaisista makuualueista ja makuualueen kuivituksesta eri tuotantovaiheissa. Erityistasolla voidaan asettaa myös vaatimuksia eläimille käytettäville rehuille, ruokinnan suunnittelulle sekä kasvatettavalle eläinainekselle. Maidon- ja naudanlihantuotantotiloille on lisäksi erityisvaatimuksia eläinten jaloittelusta ja ulkoilusta. Munantuotantosektorilla markkinoidaan munia tuotantotavan mukaan riippuen siitä, onko kyse luomutuotannosta, ulkokasvatuksesta, lattia- vai häkkikanalasta. Uutta tuotantotekniikkaa edustavat lisäksi niin sanotut kerroslattiakanalat.

Rehuteollisuuden piirissä on niin ikään kiinnitetty huomiota tuotantoeläinten hyvinvoinnin parantamiseen kehittämällä eläinten ruokintaa. Esimerkiksi joutilasemakoiden ruokintaan on kehitetty kuitupitoiset ja täyttävät vapaaruokintarehut.

2.4.2. Eläintautien torjuntayhdistys ETT ry

Eläintautien torjuntayhdistys ETT ry on meijereiden, teurastamoiden ja muna- pakkaamoiden vuonna 1994 perustama yhdistys, jonka alkuperäisenä tehtävänä oli Suomen liittyttyä Euroopan yhteisöön ohjeistaa eläinaineksen ja rehujen tuonnit siten, että eläintautiriskit hallitaan. Yhdistys toimii kokonaan jäsenyritystensä rahoituksen varassa. Eläinaineksen tuonnit nauta-, sika- ja siipikarjasektorilla tapahtuvat lähes täysin ETT ry:n ohjeistuksen mukaisesti. Yhdistys ylläpitää niin sanottua positiivilistaa niistä rehualan yrityksistä, jotka ovat sitoutuneet toimimaan rehuihin liittyvien tautiriskien hallitsemiseksi. Tuontiasioiden lisäksi yhdistyksen toimenkuvaan sisältyy muun muassa ennaltaehkäisyyn painottuva tautisuojausneuvonta, eläinten terveydenhuollon koordinointi ja kehittäminen sekä tarttuvatautisaneerausneuvonta.

Sikaloiden terveystuotusrekisteri ja nautatilojen terveydenhuollon seurantajärjestelmä NASEVA toimivat ETT ry:n alaisuudessa. Sikaloiden terveystuotusrekisterissä oli toukokuun 2006 alussa noin 3400 sikalaa, joista noin 2700 kansallisella ja 700 lakisääteisellä tasolla. Nautasektorilla pyritään seurantajärjestelmään saamaan alkuvaiheessa mukaan tällä hetkellä yrityskohtaisella erityistasolla olevat noin 2250 naudanlihantuotanto- ja 2100 maidontuotantotilaa.

3. Yleiset tavoitteet

Työryhmä on koonnut yhteen kaikkien tuotantoeläinten pitoon ja hoitoon liittyviä tavoitteita, joilla voidaan edistää eläinten hyvinvointia. Eri eläinten pitoa koskevien tietojen yhteyteen lukuun 4. on koottu tiettyä eläinlajeja koskevia tavoitteita ja käytännön toimia. Yleiset tavoitteet ovat sellaisia, jotka liittyvät kiinteästi kaikkeen eläintuotantoon Suomessa.

- Eläinperäisten tuotteiden eettisen laadun merkitys kasvaa ja kuluttajat arvostavat eläinten hyvinvointia sekä ymmärtävät eläinten hyvinvoinnin paranemisesta mahdollisesti aiheutuvat korkeammat hinnat. Kuluttajien tieto kotimaisten eläinperäisten tuotteiden alkuperästä ja tuotantotavoista paranee ja tietämys eläinten hyvinvointiin liittyvistä asioista lisääntyy.
- Tuotantoeläinten hyvinvointi kytketään kansalliseen elintarviketalouden laatu-strategiaan, jolloin kotimaisten tuotteiden menekien edistäminen parantaa myös eläinten hyvinvointia. Eläinten hyvinvoinnista tulee yhtä tärkeä laatuvaatimus kuin on esimerkiksi elintarvikkeiden puhtaus. Suomalaisessa elintarvikeketjussa viranomaisten toiminta on avointa ja valvontatulokset ovat julkisia.
- Eläintuotannossa mukana olevien toimijoiden välillä on yhteinen näkemys ja sitoutuminen tuotantoeläinten hyvinvoinnin kehittämiseen.
- Suomi toimii Euroopan yhteisössä ja kansainvälisissä yhteyksissä eläinten hyvinvointia edistävällä tavalla, joka kuitenkin samalla mahdollistaa eläintuotannon taloudelliset toimintaedellytykset kotimaassa. Keskitytään niihin tekijöihin, jotka olennaisesti vaikuttavat eläinten hyvinvointiin.
- Eläinten hyvinvointia edistäviä tukimuotoja kehitetään. Näin kannustetaan tuottajia valitsemaan eläinten hyvinvointia parantavia ratkaisuja omalle tilalleen,
- Eläinten hyvinvointia ja etenkin eläinten parantuneen hyvinvoinnin tuotantovaikutuksia tutkitaan.
- Eläinten hyvinvointiasioita käsittelemään tarvitaan neuvottelukunta, jossa on edustettuina eläinten pidon ja hyvinvoinnin asiantuntijoita. Neuvottelukunta voi käyttää apunaan erityisasiantuntijoita kuten ETU-toiminnan eläinten hyvinvointiryhmiä.
- Muutoksia hallitaan ennakoimalla uusia eläinten pitomuotoja ja pyrkimällä vaikuttamaan niiden kehittämiseen ja käyttöönottamiseen. Eläinten hyvinvoinnin takaamiseksi on tarpeen arvioida, kuinka suuri määrä eläimiä voidaan tilalla pitää hoitajaa kohti

huomioon ottaen tuotantopaikassa käytössä olevat pito-olosuhteet. Lisäksi parannetaan eläinten käsittelytaitoja ja tiloille rakennetaan käsittelyä helpottavia tiloja ja laitteita.

- Ammattitaitoisia tuottajia ja eläinten hoitajia koulutetaan riittävä määrä. Heillä on hyvät tiedot eläinten hyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä käytännön eläinten pidossa. Eläinten kanssa työskentelevien ammattiryhmien jatkokoulutuksessa tuodaan esiin myös eläinten hyvinvointiin liittyvät asiat. Hyvän tuotantotavan oppaita ja tietoa eläinten pitoa koskevista säädöksistä on helposti saatavilla.
- Eläinten terveydenhuoltojärjestelmää kehitetään eri tuotantomuodoille ja koko maan kattavaksi niin, että sen avulla voidaan dokumentoida ja parantaa eläinten hyvinvointia entistä tehokkaammin ja kokonaisvaltaisemmin.
- Eläintilojen teknologialle ja erityisesti ilmastointi- ja ruokintalaitteiden toimivuudelle, asentamiselle ja käyttöönotto-opastukselle luodaan Suomen olosuhteisiin soveltuvat laatuvaatimukset. Eläinten vapaa vedensaanti tarkastetaan päivittäin.
- Tuotantoeläintiloilla on hätätilanteita esimerkiksi sähkökatkoksia varten riittävät varasuunnitelmat.
- Eläinlääkintäjärjestelmän tulee jatkossakin taata kohtuuhintaisten palveluiden saatavuus koko maassa. Eläinlääkintäpalveluja tulee kehittää eri tuotantoeläinlajien tarpeita vastaaviksi. Tuotantoeläinten hoidon painopiste on eläinten terveydenhuollossa ja sairaat eläimet hoidetaan välittömästi.

4. Tuotantokäytännöt ja eläinten hyvinvoinnin parantaminen

Tässä luvussa esitellään Suomessa yleisimmin käytössä olevat tuotantokäytännöt ja samalla on kirjattu ylös kutakin eläinlajia koskevia erityisiä tavoitteita ja toimia näiden tavoitteiden toteuttamiseksi.

4.1. Sika

Siat ovat sosiaalisia eläimiä, jotka luonnossa elävät muutaman toisilleen sukua olevan emakon ja näiden jälkeläisten muodostamissa ryhmissä. Ryhmät ovat sosiaalisesti vakaita, koska uusia eläimiä ryhmään tulee vain syntymällä. Eri toiminnat ryhmässä kuten ruuanhaku ja lepo tehdään samanaikaisesti muiden ryhmän jäsenten kanssa. Emakot vieroittavat porsaansa hitaasti useiden kuukausien aikana. Nuoret karjut elävät omissa laumoissaan ja myöhemmin yksinään lisääntymiskautta lukuun ottamatta. Siat ovat hyvin riippuvaisia ulkoisista kehon lämmönsäätelymenetelmistä etenkin kuumalla ilmalla.

Ruuanhakuun kuluu suurin osa ajasta, sillä matalaenergistä ja runsaskuituista ruokaa on haettava laajalta alueelta. Sosiaaliseseen käyttäytymiseen tarvittavien eleiden toteuttamiseen sika tarvitsee tilaa. Tilan puute voi sikalan rajatussa elinympäristössä johtaa aggressiivisiin yhteenottoihin sikojen välillä.

Suomessa on käytössä neljä sikarotua: maatiainen, Yorkshire, Duroc ja Hampshire. Sian jalostuksessa jalostetaan sian emo- ja lihasikaominaisuuksia. Emo-ominaisuuksista tärkeimpiä ovat elävänä syntyneiden porsaiden määrä, hoito-ominaisuudet ja

hedelmällisyys. Lihasialle tärkeitä ominaisuuksia ovat päiväkasvu, rehun hyväksikäyttö, ruhon lihakkuus ja lihan laatu.

Sianjalostuksessa on Suomessa kaksi linjaa, jotka eroavat periaatteiltaan. Osuustoimintapohjainen Faba Jalostus jalostaa sikaa, jossa pyritään tasapainottamaan sian emo- ja lihasikaominaisuuksia. Yritys on keskittynyt suomalaisen maatiaisen ja Yorkshiren jalostamiseen. Tuotantotilalla oleva emakko on näiden kahden rodun risteymä ja lihasian isänä käytetään jompaakumpaa rodusta. Puhtaasti tähän tuotantomalliin pohjautuu noin neljännes tuotannostamme.

Kahden suurimman teurastamon eläinaineksen tuottaminen perustuu Finnpig-yhteisyrityksen toimintaan. Yritys on erottanut maailmalla vallitsevan mallin mukaisesti emo- ja isälinjan jalostuksen omiin rotuihinsa. Emorotuina käytetään Norjasta tuotavaa maatiaista ja kotimaista Yorkshireä. Tuotantotilalla oleva emakko on näiden kahden rodun risteytys. Lihaskojen isänä käytetään yrityksestä riippuen joko Ruotsista tuotavaa Hampshireä tai norjalaista Durocia.

4.1.1. Sianlihantuotanto Suomessa

Vuonna 2005 sianlihan kokonaistuotanto oli lähes 204 miljoonaa kg ja sikatiloja oli yhteensä noin 3 000. Emakoita oli noin 2 200 tilalla ja lihasikoja noin 2 500 tilalla. Sikoja tiloilla oli kaikkiaan noin 1,4 miljoonaa. Vuonna 2003 emakkosikaloiden keskipaino oli 58 emakkoa ja lihasikaloiden vuosimyynti keskimäärin 1 260 sikaa. Emakkosikaloiden koko on kasvanut ja vaikuttaa siltä, että jatkossakin niiden koko kasvaa.

Yhdistelmäsiikalassa porsaas syntyvät samalla tilalla missä ne kasvavat teuraskypsiksi asti. Tilakohtaisen tuotannon kasvaessa syntyi erikoistumista tilojen välille. Porsaas syntyvät porsastuotantotilalla ja kasvavat siellä noin 80 päivän aikana 25 - 30 kg:n painoon, minkä jälkeen ne siirretään erikoistuneelle lihasikatilalle.

Porsastuotantotilalla on porsitus- ja vieroitusosasto. Porsaas ovat emakon kanssa neljästä viiteen viikkoon ja imevät emäänsä. Tämän jälkeen ne vieroitetaan emästään ja siirretään vieroitusosastoon. Porsaas painavat tässä vaiheessa noin 8 - 9 kg.

Lihaskalassa siat elävät noin kolmesta neljään kuukautta, minkä jälkeen ne toimitetaan teuraaksi noin 170 - 190 päivän ikäisinä. Teuraaksi menevien sikojen elopaino on noin 105 - 115 kg ja teuraspaino 80 - 85 kg. Teurasruhonpainosta on keskimäärin 59 % punaista lihaa.

Sikoja koskeva eläinsuojelulainsäädäntö uusittiin vuonna 2002 ja se pohjautuu pääosin sikojen hyvinvointia säätelevään Euroopan Yhteisön Neuvoston direktiiviin. Lisäksi sikojen ja muiden eläinten häntien työstäminen kiellettiin Suomessa vuoden 2003 alusta alkaen. Vuoteen 2013 alkuun saakka on sikojen pitoa koskevissa vaatimuksissa siirtymäaikoja, jotka koskevat muun muassa emakoiden kääntymisen estävien joutilashäkkien käyttöä ja tonkimismateriaalin antamista emakoille.

Emakoiden tuotantokierto

Tiineyden alkuvaihe

Emakko kantaa vajaa 4 kuukautta. Tiineyden ensimmäisen kuukauden eli niin sanotun tiineytyksen ajan emakoita voidaan pitää joko ryhmäkarsinoissa vapaana tai niin sanotuissa siemennyshäkeissä.

Siemennyshäkki on tiineytettävillä emakoilla käytettävä kääntymisen estävä häkki, jossa emakkoa pidetään porsaiden vieroituksesta tiinehtymiseen asti ja joissakin sikaloissa ensimmäisen tiineyskuukauden ajan. Arat emakot ovat siemennyshäkissä melko hyvin suojassa muilta sioilta, eläinten hoito on helpompaa kuin ryhmässä pidettävien eläinten ja tuotantotulokset ovat hyvät. Häkki rajoittaa kuitenkin voimakkaasti emakoiden mahdollisuuksia toteuttaa luontaisia käyttäytymistarpeitaan. Häkki rajoittaa liikkumista, ruuanhakua, sosiaalisten suhteiden muodostamista ja olosuhteiden hallintaa esimerkiksi lämmönsäätelyn osalta. Kuivikkeiden ja virikkeiden käyttö on hankalaa. Ahtaat olosuhteet ja liikunnan puute voivat vaurioittaa jalkoja ja utareita sekä lisätä sukuelintulehduksia varsinkin, jos lattiarakenteissa ei ole huomioitu lannan ja virtsan poistumista.

Tiineyden loppuvaihe

Tiineyden loppuvaihe kestää emakon tiineyden kaksi viimeistä kolmannelta ennen porsimista. Vuoteen 2013 asti on ennen vuotta 2003 käytössä olleissa sikaloissa sallittua pitää emakoita myös lopputiineyden ajan kääntymisen estävissä häkeissä, jotka vastaavat tiineyden alkuvaiheessa käytettäviä siemennyshäkkejä.

Ryhmäkarsinoita käytetään enenevässä määrin tiineytettävillä ja tiineillä emakoilla. Emakoiden ryhmässä pitäminen vaatii hoitajalta ammattitaitoa. Osassa sikaloista käytetään emakoiden ryhmäkarsinoissa kuivikkeita ainakin osassa kiinteää lattiaa. Kuivikkeiden käyttö antaa mahdollisuuden ruuanhakukäyttäytymisen toteuttamiseen ja samalla emakoiden kuiduntarve tyydytetään, jolloin emakot ovat rauhallisempia. Emakoiden rajoitettu ruokinta asettaa haasteita ruokintalaitteille ja ruokintamenetelmille. Emakoilla käytetään ryhmäkarsinoissa ruokintahäkkejä, yksilöruokinta-asemia tai kaukaluokintaa. Ruokintahäkkejä emakot voivat käyttää syömisen lisäksi makuu-, lepo- ja pakopaikkoina sekä lämpimällä ilmalla viilentymiseen.

Vakaan sosiaalisen arvojärjestyksen luominen on emakoille vaikeaa, jos ryhmäkarsinat ovat liian ahtaita. Tämä voi lisätä aggressiivisten yhteenottojen määrää. Ruokintahäkkejä käytettäessä emakot käyttävät ruokintahäkkejä pääasiallisena oleskelualueenaan välttääkseen yhteenottoja. Samalla menetetään ryhmäkasvatuksessa saavutettavat hyvinvointiedut emakoiden käyttäytymisen ja olosuhteiden hallintamahdollisuuksien rajoituksessa merkittävästi.

Jos ryhmäkarsinassa on tilaa riittävästi myös ruokintahäkkien ulkopuolella, on emakoiden mahdollista käyttäytyä lajille luontaisesti: liikkua, seurustella sosiaalisesti ja väistää ylempiarvoisia emakoita. Lisäksi väljemmässä tilassa emakot voivat paremmin sopeutua olosuhteisiin esimerkiksi lämmönsäätelyn ja sosiaalisten suhteiden osalta

Porsiminen

Porsivat emakot ovat suurimmassa osassa sikaloita porsituskarsinassa kääntymisen estävässä porsitushäkissä, joka on tilavampi kuin siemennyshäkki. Porsitushäkin tarkoitus on estää emakkoa menemästä makuulle porsaiden päälle ja tallomasta porsaitaan, mutta samalla häkki rajoittaa emakon käyttäytymistä. Häkki rajoittaa muun muassa emakon pesäntekokäyttäytymistä. Porsitushäkki voidaan osassa sikaloista avata muutama päivä porsimisen jälkeen, jolloin emakko voi liikkua vapaana osassa karsinaa. Tällöin riski sille, että porsaat jäävät emakon alle, on pienentynyt selvästi. Emakoita porsitetaan myös vapaana, jolloin porsituskarsinan pinta-ala on selvästi suurempi kuin porsitushäkkiä käytettäessä.

Porsituskarsinoiden lattioista osa on kokonaan betonia, osa valtaosaltaan betonia ja osittain ritilää ja osa valtaosaltaan muovitettua ritilää. Kuivikkeiden ja pesäntekomateriaalin käyttö on mahdollista karsinoissa, joissa ainakin osa lattiasta on kiinteää. Porsituskarsinassa on varattu porsaille oma emakon ulottumattomissa olevaa tila, jossa käytetään lisälämpöä tarvittaessa. Osassa porsimakarsinoista on lepääviä porsaita varten oma erillinen lämmitetty ja suojaisa pesä.

Imetyksen onnistumisen kannalta on tärkeää, että ympäristö on mahdollisimman rauhallinen ja meluton. Porsaat tulee totuttaa uuteen rehuun ajoissa ennen vieroitusta. Lisäveden saantia varten emakolla on kaukalossaan vesinippa. Porsilla on oma vesinippa, joka on asennettu niille sopivalle korkeudelle.

Porsivalle emakolle olisi tärkeää olla tarjolla pesäntekomateriaalia tyydyttämään hormonaalinen pesänrakennustarve. Pesäntekomateriaaliksi sopii esimerkiksi olki tai paperi. Porsaille tulisi lisäksi tarjota virikkeeksi tongittavaa materiaalia, kuten olkea, kutterilastua tai paperia.

Emakoille syntyy keskimäärin 11 - 12 porsasta kerrallaan ja 2,3 pahnuetta vuosittain. Porsaat vieroitetaan emosta 4 - 5 viikon ikäisinä. Porsaiden poski- ja kulmahampaat leikataan tai hiotaan osalla tiloista emojen nisien naarmuuntumisen estämiseksi. Karjuporsaat kastroidaan ilman kivunlievitystä alle seitsemän päivän ikäisinä, jotta sianlihassa ei ole karjunhajua.

Vieroitettut porsaat, lihasiat ja nuoret siitossiat

Vieroitettut porsaat, lihasiat ja nuoret siitossiat ovat yleisimmin ryhmäkarsinoissa, joissa käytettävissä oleva pinta-ala on suhteessa sikojen ikään ja painoon. Jonkin verran on myös kestokuivitettuja, niin sanottuja purupohjapihattoja. Etenkin vieroitetuilla porsilla suositellaan ratkaisuja, joissa erilaisilla karsinaratkaisuilla esimerkiksi lattian lämpötilalla ja katoksella varustetulla makuualueella saadaan eri osiin karsinaa erilaiset olosuhteet. Tällöin eläinten on mahdollista valita sopiva lämpötila toimintaansa.

Vieroitettut porsaat elävät yleensä 15 - 25 porsaan karsinoissa, joiden väliaidoissa on ruokinta-automaatti, jossa rehua on jatkuvasti tarjolla. Karsinoiden lattiat ovat tavallisesti valtaosaltaan betonipohjaisia ja ulosteiden poistumisen takia osittain ritilää. Vanhemmat lihasiat elävät 10 - 15 sian ryhmissä ja saavat 2 - 4 kertaa päivässä rehua ruokahalunsa mukaan.

Kaikilla nuorilla sioilla on erityisen tärkeää käyttää runsaasti tonkimiskelpoista virikemateriaalia, joina toimivat hyvin kuivikkeet. Kuivikkeina käytetään olkea, sahanpurua, kutteria, turvetta tai sanomalehtisilppua. Riittävän matala eläintiheys ja tilan jakaminen oikealla tavalla esimerkiksi väliseinin avulla auttaa sikoja jakamaan karsinan eri toiminta-alueisiin. Tämä edesauttaa esimerkiksi karsinan puhtaanapitoa ja arempien eläinten piiloutumismahdollisuuksia. Lisäksi on tärkeää varmistaa, että ruokintatilaa on tarpeeksi, jotta kilpailu rehusta minimoidaan.

Lihaskaloissa ja välikasvatusosastoissa merkittävin käyttäytymiseen liittyvä ongelma on hännänpurenta, joka on monisyinen. Hännänpurennalle voivat altistaa ahtaus, virikkeettömyys, perimä ja ruokintaan liittyvät ongelmat.

Karjut

Karjua pidetään yksittäiskarsinassa, josta sillä on haju-, kuulo- ja näköyhteys muihin sikalan sikoihin. Jotta karju tuntee olonsa turvalliseksi, on karsinassa umpiseinäinen kulma.

4.1.2. Tavoitteet ja käytännön toimet

Ruokintapaikkoja on riittävästi, oikein sijoitettuna, huomioiden eläinryhmä, ruokintajärjestelmä ja tuotantovaihe. Rehun koostumus vastaa eläimen tarvetta jokaisessa tuotantovaiheessa. Sikojen ruokinnan onnistumista seurataan käyttäytymistä tarkkailemalla. Lisäksi sitä seurataan välikasvatus- ja lihasioilla päiväkasvun sekä emakoilla kuntoluokan ja tai selkäsilavan avulla.

Porsitus-, välikasvatus- ja lihasikaosastot toimivat kiertävästi, eri-ikäisiä sikaryhmiä ei sekoiteta keskenään, osastot pestään ja desinfioidaan erien välillä.

Hännänpurentaan puututaan välittömästi ja sitä vähennetään parantamalla olosuhteita, ruokintaa, vedensaantia ja vähentämällä muita altistavia tekijä. Tutkimustyötä hännänpurentaongelman ymmärtämiseksi jatketaan.

Tilaa on oltava riittävästi ja siten suunniteltu, että eläimet voivat selvittää hierarkian, väistää ja liikkua, muodostaa ryhmiä ja toteuttaa seuraavia luontaisia käyttäytymistarpeita: syöminen, lepo, tonkiminen ja lämmönsäätely. Sikojen pito- ja kasvatusmenetelmiä kehitetään siten, että kaikilla sioilla on riittävästi vapaata liikkumatilaa ja mahdollisuus kohtuullisessa määrin toteuttaa luontaisia käyttäytymismalleja. Osan makuu-alueesta tulee kaikilla sioilla olla kiinteäpohjaista ja siinä tulee myös olla mahdollisuus käyttää kuivikkeita.

Lisätietoa tarvitaan muun muassa hyvinvoinnille ja kannattavuudelle optimaalisesta ryhmäkoosta, pihaton ja karsinan rakenteesta sekä eläintiheydestä.

Tutkitaan ja kehitetään porsivalle emakolle sopivia pesänsäilytysmateriaaleja, jotka ovat käyttökelpoisia myös porsitushäkeissä, lannanpoistojärjestelmästä riippumatta.

Karjuporsaiden kastroinnista luopumista selvitetään ja korvaavia menetelmiä tutkitaan.

4.2. Nauta

Naudat ovat laumaeläimiä, jotka luonnontilaisissa olosuhteissa ollessaan elävät toisilleen sukua olevien lehmien ja vasikoiden muodostamissa ryhmissä. Ryhmät ovat sosiaalisesti vakaita, koska uusia eläimiä ryhmään tulee vain syntymällä. Luonnontilaisissa laumoissa vasikat liittyvät alle viikon ikäisenä toisten vasikoiden seuraan. Nuoret sonnit elävät niin sanotuissa poikamieslaumoissa. Vanhemmat sonnit ovat yksineläjiä, elleivät omista omaa lehmälaumaa. Naudoilla on vankka arvojärjestys ja tilavissa olosuhteissa ne välttävät fyysisiä kontakteja ja ratkaisevat sosiaaliset risti-riitatilanteet ensin väistö- ja uhkauselkeillä. Tilan puutteesta navetan elinympäristössä kärsivät ensin eläinryhmän arvoasteikon alimpina olevat naudat.

Naudat tahdistavat käyttäytymistään muiden ryhmän eläinten kanssa. Ne lepäävät puolet vuorokaudesta. Tilan puute tai epämukava makuualusta vähentävät lepoaikaa. Naudoilla on myös sisäsyntyinen karkearehun pureskelutarve. Jos tarve ei tyydyty, voi seurauksena olla käyttäytymishäiriöitä. Navetoissa, joissa ruokapöytätilaa tai makuuparsia ei ole riittävästi, tulee kilpailua, ja eläinryhmän alempiarvoiset naudat kärsivät.

Pikkuvasikoilla on maitojuoton laukaisema imemisen tarve, jonka täyttää riittävän pitkä emän tai tutin imeminen. Ryhmäkasvatus mahdollistaa vasikoiden kehitykselle tärkeän leikin ja liikunnan.

Nautojen suojelua koskevan yksityiskohtaisen lainsäädännön viimeiset muutokset ovat vuodelta 2002. Lisäksi vuonna 2005 ja 2006 tarkennettiin lypsylehmien ja hiehojen kesäaikaan vaadittavaa jaloittelusäädöstä. Vasikoiden pidon osalta lainsäädännön vaatimukset pohjautuvat vasikoiden suojelusta annetun Euroopan Yhteisön Neuvoston direktiiviin.

4.2.1. Naudanlihantuotanto Suomessa

Vuonna 2005 naudanlihan kokonaistuotanto Suomessa oli 86,6 miljoonaa kg. Noin 1 900 tilalla oli yhteensä noin 34 600 emolehmää ja melkein 15 000 emolehmäksi kasvatettavaa hiehoa. Muita nautoja kuin lypsylehmiä tai lypsylehmiksi kasvatettavia hiehoja oli kaikkiaan noin 500 000.

Lihanautojen kasvatus on muuttunut selvästi viime vuosina. Naudanlihantuotanto perustuu vielä pääosin lypsylehmien jälkeläisiin. Sekä lihanautoja että lypsylehmiä pitävien yhdistelmätilojen osuus on vähentymässä.

Lihakarjan tärkeitä jalostettavia ominaisuuksia ovat kasvu- ja rehunkäyttökyky sekä lisääntymis- ja emo-ominaisuudet, hedelmällisyys, luonne, kestävyys, rakenne sekä ruhon ja lihan hyvä laatu.

Suomalaisen lihakarjanjalostuksen rajoituksena ovat vähäinen puhdasrotuisten eläinten määrä ja toisaalta rotujen suuri määrä eläinten lukumäärään nähden. Myös keinosiemennyksen käyttö lihakarjoissa on ollut vähäistä. Suuri osa siemennettävistä puhdasrotuisista emolehmissä siemennetään ulkomailta tuodulla spermalla.

Suomessa on tällä hetkellä kahdeksan eri lihakarjarotua: aberdeen angus, charolais, hereford, limousin, simmental, piemontese, highland cattle (ylämaan karja) ja blonde d'Aquitaine. Viisi ensimmäistä ovat yleisesti käytettyjä rotuja, kolme viimeistä rotua ovat pienempiä eläinmäärältään. Liharotuisten eläinten populaatiokokoon nähden rotuja on maassamme turhan paljon. Jalostustyö vaikeutuu, koska pienestä eläinmäärästä on hankala löytää poikkeuksellisen hyviä yksilöitä esimerkiksi keinosiemennyskäyttöön.

Vasikkakasvattamot

Aikaisemmin vasikat myytiin loppukasvatustiloille vasta juoton lopettamisen jälkeen. Nyt ne myydään useimmiten 1 - 3 viikon iässä osastoituihin vasikkakasvattamoihin, joissa ne juovat tutista juomarehua joko vapaasti niin sanotuista tuttibaareista tai juoma-automaateista. Vasikkaryhmät ovat noin 20 - 40 vasikan suuruisia, joissa eläimet saavat toteuttaa useita lajityypillisiä käyttäytymispiirteitään kuten sosiaalista käyttäytymistä, leikkiä ja liikuntaa. Vasikoilla on kiinteä ja kuivitettu makuualue.

Vasikkakasvattamoissa vasikat nupoutetaan pääasiassa kivunlievityksessä noin 2 - 4 viikon ikäisinä. Nuoret, usealta tilalta peräisin olevat vasikat ovat herkkiä sairastumaan. Jos hoidettavia eläimiä on liikaa yhtä hoitajaa kohti, on eläinten yksilöllinen hoito ja lääkintä vaikeaa. Ilmanvaihtotekniikka ja sen osaaminen ovat tyyppillisiä ongelmia vasikkakasvattamoissa; huono ilmanvaihto lisää kosteutta, aiheuttaa epämukavuutta, likaa makuualustaa ja eläimiä sekä heikentää terveyttä.

Osa vasikoista kasvatetaan samassa osastossa puolivuotiaaksi asti ja osa siirretään juoton jälkeen rakolattiapohjaisiin teiniosastoihin. Niistä vasikat siirretään joko omaan loppukasvatukseen tai myydään toiselle tilalle 4,5 - 6 kuukauden iässä.

Loppukasvattamot

Valtaosa loppukasvattamoista on lämpimiä, ja eläimet pidetään 5 - 30 naudan ryhmissä useimmiten betonisella rakolattialla. Rakolattiapohjaiset karsinat koetaan vähätöisiksi ja ne on helppo pitää puhtaina, mutta betoni on makuualustana kova. Osassa lämpimistä rakolattiakasvattamoista on kiinteät makuualueet. Jos karsinat ovat ahtaat, vähentää se sonnien päivittäistä lepoaikaa, lisää aggressiivista käyttäytymistä sekä heikentää kasvua. Kiinteät vinot betoniset makuualueet ovat yleistymässä ja niistä on saatu vaihtelevia kokemuksia.

Lihanautojen parsikasvatuksesta ollaan luopumassa. Teuraseläinten pito parressa estää nautojen lajinmukaisia käyttäytymispiirteitä kuten kehonhoitoa, liikkumista ja sosiaalista käyttäytymistä. Toisaalta yksilöllinen ruokinta on parressa teoriassa helpompi järjestää. Parsilaitteiden tyyppi ja parren mitat vaikuttavat siihen kuinka luontaiset ylösnousu- ja makuullemenoliikkeet onnistuvat. Jos parren pinta ei ole riittävästi kuivikkeilla tai parsimatoilla pehmenetty, vähentää se eläimen lepoaikaa ja rasittaa sorkkia ja jalkoja. Pieni osa loppukasvattamoista on kylmäpihattoja, joissa makuuallueta kuivitetään. Kylmäpihatoissa on matalampi eläintiheys kuin lämpimissä kasvattamoissa ja kuivikkeet pehmentävät makuualustaa.

Emolehmätilat

Emolehmätiloilla käytettävät rakennukset ovat lähes aina kylmäpihattoja, tosin pieni osa emolehmistä pidetään kytkettyinä. Kestokuivike-, vinopohja- ja parsipihattoratkaisut toimivat hyvin oikein käytettyinä niin nuorilla nautoilla kuin emolehmilläkin. Myös makuuhalli-ruokintakatos-yhdistelmistä on saatu hyviä kokemuksia. Kaikkien ratkaisujen puhtaudesta huolehtiminen vaatii ammattitaitoa ja riittävästi kuivikkeita.

Emolehmien kasvattaminen on lisääntynyt huomattavasti. Uusista emolehmätiloista suurin osa myy vasikat muille tiloille vieroituksen jälkeen noin puolen vuoden iässä. Eläimiä laidunnetaan pääsääntöisesti ja ulkoilutetaan yleisesti. Emolehmien lisääntyminen on lisännyt myös jalostuseläimiä kasvattavien tilojen lukumäärää.

Emokasvatus mahdollistaa usein riittävän liikkumisvapauden, kehon hoidon, makuukavuuden sekä sosiaalisten tarpeiden tyydyttymisen. Myös jälkeläisen hoito on emoilla mahdollista. Nautojen pito vaatii aina käsittelyosaamista ja rakenteellisia valmiuksia. Kriittisinä aikoina, kuten sairaus-, poikimis- ja vieroitusaikaan on eläimiä tarkkailtava.

4.2.2. Maidontuotanto Suomessa

Vuonna 2005 Suomessa tuotettiin noin 2 300 miljoonaa litraa maitoa noin 17 000 tilalla. Lypsylehmiä oli hieman yli 300 000 ja lypsylehmiksi kasvatettavia hiehoja lähes 140 000. Keskimäärin tilalla on 21 lypsylehmää. Kaikkiaan Suomessa oli lähes miljoona nautaa.

Lypsyrotujen valtakunnallisessa jalostusohjelmassa maidontuotantoon käytettäviä rotuja, ayrshirea, holstein-friisiläistä ja suomenkarjaa pyritään kehittämään taloudellisesti kannattavaan suuntaan. Tuotosominaisuuksista pyritään parantamaan erityisesti kuiva-aineen tuotantokykyä, suurimman painon jalostusarvoissa saa valkuaisen tuottokykyä.

Rakenteessa tärkeimmällä sijalla on utarerakenne ja terveysominaisuuksissa utareterveys. Laajan terveystarkkailun ansiosta jalostusvalinnan kohteeksi on voitu ottaa myös hoitotiedot pelkän soluluvun lisäksi. Hedelmällisyyteen on Suomessa kiinnitetty pitkään huomiota ja pyritty säilyttämään hyvä hedelmällisyystaso huolimatta tuotostason noususta. Lehmälle syntyy yksi vasikka vuodessa ja keskimäärin yksi lehmävasikka koko elinaikana. Alkionsiirron avulla hyvällä lehmällä voidaan tuottaa tavallista useampia vasikoita ja alkion valinnalla voidaan päättää vasikan sukupuoli.

Lypsylehmät

Valtaosa navetoista on edelleen parsinavettoja. Parsinavetassa lehmät ovat kytkettyinä parteen ja liikkuminen on rajoitettua. Lehmä syö, juo, lepää ja lypsetään samassa paikassa. Parsinavetat ovat aina lämpimiä. Parren pehmeys ja tilavuus sekä lehmän parteen kiinnittävät laitteet määrittelevät olennaisesti lehmän hyvinvoinnin. Parsilaitteiden tyyppi ja parren mitat määrittävät kuinka luontaiset ylösnousu- ja makuullemenoliikkeet onnistuvat. Parren pinnan riittävä kuivitus tai parsimaton käyttö pidentää eläimen lepoaikaa ja säästää sorkkia ja jalkoja. Lypsylehmien pito parressa estää nautojen lajinmukaisia käyttäytymispiirteitä, kuten keuhonhoitoa, liikkumista ja sosiaalista käyttäytymistä.

Parsinavetat ovat pääsääntöisesti pienempiä ja vanhempia kuin pihattonavetat. Uusia parsinavetoita ei juuri rakenneta. Rakennekehityksen myötä yhä suurempi osa lehmistä tullaan pitämään pihattonavetoissa.

Jaloittelumahdollisuus purkaa lehmien talviruokintakauden aikana patoutunutta liikunnantarvetta, mahdollistaa monipuolisesti lajityypillistä käyttäytymistä ja edistää terveyttä. Mikäli jaloittelu tehdään laiduntamalla ulkoilmassa, se tuo lehmän elämään virikkeitä sekä lemiä sekä mahdollistaa märehijöille tyyppillisen laidunnuskäyttäytymisen. Pieni osa tuottajista päästää lypsylehmät ulkoilemaan myös talvisin, mikä edistää eläinten hyvinvointia. Suurin osa suomalaisista lypsylehmistä laiduntaa kesäisin.

Pihattonavetassa lehmällä on mahdollisuus liikkua. Pihatossa lehmä syö, juo ja lepää eri paikoissa. Pihatot ovat joko eristettyjä eli lämminpihattoja tai eristämättömiä eli kylmäpihattoja. Lypsy tapahtuu joko lypsyasemalla tai lypsyrobotissa. Pihatossa lehmän hyvinvointiin vaikuttavat makuuparren mukavuuden lisäksi pihatton tilavuus, kulkukäytävien laatu (liukkaus/pitävyys, materiaali, rako/kiinteä, käytävien leveys), ruokintapaikkojen lukumäärä ja sijainti pihatossa sekä ruokinta-automaattien tyyppi. Ryhmän arimmat eläimet eivät ahtailla kulkukäytävillä kykene väistämään arvoasteikossa ylempänä olevia eläimiä. Mikäli ruokinta-automaatissa ei ole takaporttia, häiritään toisten eläinten väkirehun syöntiä. Lypsyrobotia käytettäessä kulkevat lehmät robotin läpi syömään/ja tai makaamaan, jolloin älyportti lajittelee läpikulkevia eläimiä lypsyvuoron mukaan. Kun navetan lehmäliikenne ja lypsyrobotin kapasiteetti määritetään oikein, arimmat yksilöt eivät joudu jonottamaan liian kauan lypsymälle, syömään tai lepäämään. Lypsyrobotinavetassa on myös mahdollista antaa lehmien liikkua vapaasti, ilman rajoittavia portteja syömään, makaamaan ja lypsymälle. Pihattonavetassa on panostettava eläinten tarkkailuun.

Vasikat ja nuorkarja

Maidontuotannossa syntyneet vasikat vieroitetaan tyyppillisesti emistään heti tai melkein heti poikimisen jälkeen ja laitetaan yksilökarsinaan ternimaitojuotolle. Osalla vasikoista sarvenaiheet poltetaan 2 - 4 viikon iässä. Toimenpide voidaan tehdä joko eläinlääkärin tekemässä rauhoituksessa tai paikallispuudutuksessa tai ilman mitään kivunlievitystä. Tuttijuoton käyttö on yleistynyt, mikä oikein käytettynä tyydyttää vasikoiden juoton laukaisemaa imemisen tarvetta. Vasikat pidetään yksilökarsinoissa joko kahdeksan viikon ajan tai siirretään viikon-parin ikäisinä pieniin ryhmiin ryhmäkarsinaan. Ne saavat maitojuomaa tuttiämpäreistä, juottoautomaatista tai vapaasti niin sanotusta tuttibaarista.

Ryhmäkarsinat ovat joko rakolattiaisia kiinteällä makuualustalla tai kokonaan kiinteälattiaisia ja kuivitettuja. Vesipiste, korsirehu ja väkirehu ovat vapaasti saatavilla. Pienille vasikoille saatetaan käyttää lisälämmönlähteitä. Kylmäpihatoissa on aina erikseen lämpimät kasvatustilat pikkuvasikoille.

Vasikoiden yksilöllisen voiminnan seuranta on helppoa yksilökarsinoissa, mutta muuten ne rajoittavat vasikoiden sosiaalisen seuran tarvetta, liikuntaa ja leikkikäyttäytymistä.

Yli kahdeksan viikkoa vanhat naudat on pidettävä ryhmäkarsinassa vähintään puolivuotiaiksi. Hiehotilat voivat olla navetan yhteydessä tai erillisessä ulkorakennuksessa. Hiehojen ruokintaa rajoitetaan, jottei liikalihavuus heikentäisi eläinten tiinehtyvyyttä.

Samalla hiehojen syömiseen kulunut aika lyhenee, joka voi laukaista häiriökäyttäytymistä. Matalaenerginen karkearehu tai erikseen tarjottava pureskeltava virikerehu tyydyttää syömisen tarpeen ja vähentää häiriökäyttäytymisiä.

4.2.4. Tavoitteet ja käytännön toimet

Makuualueiden pehmeys on tärkeää erityisesti aikuiselle naudalle ja vedottomuus nuorelle vasikalle. Tutkitaan lihaksi kasvatettavien nautojen makuumukavuutta parantavia rakenteellisia ja taloudellisia ratkaisuja. Vasikoiden ryhmäkasvatusta edistetään edelleen. Nuorkarjan kasvatusolosuhteissa kiinnitetään huomiota ympäristön virikkeellisyyteen ja riittävän pitkään syömisaikaan.

Uudisrakentamisessa suositellaan pihattonavettojen rakentamista parsinavetojen sijasta, koska jaloittelu on ensisijainen prioriteetti.

Kesäaikainen laiduntaminen edistää nautojen hyvinvointia, vaikka niillä olisi olemassa jo jaloittelumahdollisuus sisällä tai ulkotarhassa. Lypsylehmien talvijaloittelun mahdollisuutta edistetään parsi- ja pihattonavetoissa. Käytävien ja jaloittelualueiden pinnoitemateriaalin joustavuus parantaa hyvinvointia, joten niiden käyttöä tutkitaan ja edistetään.

Vasikoiden nupouttamiseen etsitään käytäntöön soveltuva vasikoiden hyvinvointia parantava toimintatapa asian kustannustehokkaaksi hoitamiseksi.

Lihanautojen kasvattaminen parsinavetoissa vähenee.

Hyvissä olosuhteissa naudalla on riittävästi tilaa ja vapautta toteuttaa luontaisia käyttäytymistarpeita.

Naudalla on vapaasti saatavilla karkearehua. Rehustus on märehijän ruoansulatukselle sopiva.

4.3. Siipikarja

Tuotannossa oleva kesykanamme polveutuu punaviidakkokanasta, jonka luonnonvaraiseen laumaan kuuluu yleensä 20 - 30 yksilöä. Kanalauman järjestystä pitää yllä laumaa johtava kukko. Lauman jäsenet samanaikaistavat käyttäytymistoimintojaan kuten ruokailuun liittyvän kuopsuttelun ja nokkimisen sekä hiekka- ja aurinkokylpemisen. Luonnossa kana käyttää ruuanetsintään yli puolet valveillaoloajastaan ja se on varsin kaikkiruokainen: sille kelpaavat niin siemenet, viherrehut, hyönteiset, toukat kuin myös pienet nisäkkäät. Kanaemo munii 10 - 15 munaa keväisin itse rakentamaansa pesään ja huolehtii omista poikasistaan aina siihen saakka, kunnes poikaset ovat noin 4 - 5 kuukauden ikäisiä ja siirtyvät täysjäseniksi isompaan laumaan. Kanan päivärytmi on hyvin säännöllinen ja kanat nukkuvat yönsä puiden oksilla, missä ne ovat turvassa sekä maa- että ilmapedoilta.

Kanalassa kana saa tarvitsemansa energian hyvin pienellä työmäärällä ja vaarana onkin, että kanat suuntaavat normaalisti ruuanhakuun suunnatun nokkimisen lajitoverin näyttävään höyhenpeitteeseen. Lisäksi tuotannossa käytetyissä eläintiheyksissä kanalaumaan ei muodostu hierarkiaa, mikä osaltaan aiheuttaa aggressiivisuutta.

Tuotantokalkkunamme polveutuu kanalintuihin kuuluvasta luonnonvaraisesta kalkkunasta, joka on lähtöisin Pohjois-Amerikasta. Luonnonoloissa kalkkunaparveen kuuluu noin 50 yksilöä, kunnes naaraat hajaantuvat parvesta lisääntymiskauden koittaessa. Keväällä pieniä naarasjoukkoja hallitsee yleensä muutama kukko. Kalkkunaemo munii 8 - 15 munaa keväisin ja liittyy noin vuorokauden ikäisten poikastensa kanssa johonkin pienryhmään, jossa on sekä poikueellisia että poikasettomia naaraita. Kukkoja vältetään siinä vaiheessa vielä tiiviisti, sillä ne saattavat tappaa poikaset. Kalkkunan arvojärjestyksen järkkyminen saattaa ahtaissa tuotanto-olosuhteissa nopeasti aiheuttaa yksilöiden välisiä voimakkaita yhteenottoja kuten toisten nokkimista.

Normaalisti kalkkuna ruokailee aamu- ja iltahämärän aikana, joiden välisen ajan se käyttää suurimmalta osin puiden oksilla lepäämiseen. Aikuinen kalkkuna suosii luonnossa pääosin kasvisravintoa. Poikaset tyydyttävät suuren eläinproteiinin tarpeensa hyönteisiä ja joskus jopa etanoita ja sammakoita syöden.

Kanojen pitoa koskevat eläinsuojelusäädökset uudistettiin vuonna 2000. Suomessa voimassa olevat kanojen pidolle asetettavat eläinsuojelusäädökset pohjautuvat suurimmaksi osaksi munivien kanojen hyvinvointia säätelevään Euroopan Yhteisön Neuvoston direktiiviin. Suurin osa vaatimuksista koskee vain munivia kanoja, mutta osa koskee myös lihantuotantoa varten kasvatettavia kanoja, tai niiden emoja sekä munivien kanojen emoja ja nuorikoita. Kalkkunoiden pidosta ja hoidosta on säädetty yleisten eläinsuojelusäädösten lisäksi ministeriön asetuksella vuonna 2002. Eläinsuojeluasetuksen mukaan eläimen ulkonäön muuttamiseksi tehdyt toimenpiteet kuten lintujen nokkien työstäminen on kielletty Suomessa.

4.3.1. Kanamunantuotanto Suomessa

Vuonna 2005 kanamunia tuotettiin 58,2 miljoonaa kg. Suomessa on noin 3 miljoonaa munivaa kanaa, jotka tuottavat munia noin 1 500 tilalla, ja lähes miljoona kananuorikkoa 122 kasvatustilalla. Suomessa on kaksi maahantuontikanalaa, joihin munivien kanojen isovanhempaispolven kanat tuodaan ulkomailta. Maahantuontikanaloista vanhempaispolven kanapoikaset siirtyvät kasvatukseen ja munitukseen siitoskanaloihin, joista tuotantopolven munivien kanojen poikaset siirtyvät untuvikkoina nuorikkokasvatuskanalaan. Nuorikkokasvatuksesta kanat siirtyvät varsinaiseen tuotantokanalaan munimaan.

Kaikissa tällä hetkellä käytössä olevissa tuotantomuodoissa on omat hyvät ja huonot puolensa. Suomessa yli 85 %:ia munivista kanoista elää varustelemattomissa häkeissä, joissa kanoja saa pitää vuoden 2011 loppuun saakka. Koska varusteltu häkki ja kerrosritiläkanalat ovat melko uusia kanojen pitomuoto, ei niiden vaikutuksista kanojen hyvinvointiin ole vielä tarpeeksi tietoa.

Munivien kanojen isovanhempais- ja vanhempaispolven kanat

Munivien kanojen isovanhempais- ja vanhempaispolven kanoja ja kukkoja kasvatetaan joko lattiakanalassa tai siitoskanojen häkeissä.

Munivien kanojen kananpoikaset ja nuorikot

Kuoriutuvat kananpojat lajitellaan sukupuolen mukaan. Hautomosta kananpoikaset siirretään heti kuoriutumisen jälkeen untuvikkoina nuorikkokasvatiskanalaan ja kukkopoikaset lopetetaan välittömästi. Kananuorikoiden kasvatus tapahtuu yleisimmin tasohäkeissä tai lattiakasvatuksena. Kananuorikoiden kasvatusaika on 14 - 18 viikkoa.

Munivat kanat

Munivat kanat siirtyvät nuorikkokasvatuksesta munituskanalaan häkkeihin 16 viikon iässä ja lattiakanaloihin 14 - 15 viikon iässä. Kanat aloittavat munintansa noin viiden kuukauden iässä ja munivat noin vuoden ajan, minkä jälkeen ne lopetetaan.

Varustelemattomat häkit

Yhdessä varustelemattomassa häkissä on enintään seitsemän kanaa. Häkit ovat metallia ja niiden lattia on verkkoa, jolloin kanojen eritteet putoavat lantahihnalle ja sisäloisten tartuntamahdollisuus vähenee. Riski ulkoloisten saamiseen on myös pieni. Puhtaus ja tautivalvonta ovat helposti järjestettävissä ja lisäksi kanat ja munat pysyvät puhtaina. Samoin on helppo hallita tuotantoympäristöä ja sen olosuhteita kuten pölyn määrää, ammoniakkipäästöjä ja -pitoisuuksia. Pieni kanaryhmän koko edesauttaa vakaan arvojärjestyksen säilymisen.

Tilan ahtaus ja virikkeettömyys estävät monia käyttäytymismuotoja kuten kävely, juokseminen, orsilla istuminen, lentäminen, piiloutuminen, siipien venyttelemineen, siipien räpyttely. Vähäinen liikunta heikentää luustoa ja osa käyttäytymisestä kuten kylpeminen, pesintä, maan tai pehkun nokkiminen ja kuopiminen muuttavat muotoaan. Häkeissä ei ole pesää tai orsia ja kanalassa on pidettävä höyhenten nyppimisen ja kannibalismin estämiseksi alhaista valon voimakkuutta. Nokkimisesta ja kulumisesta seuraava höyhenettömyys ja sulattomuus voi olla huomattavaa ja häkissä ei ole mahdollisuutta paeta aggressiivisia kanoja. Kanojen tarkastaminen vaatii huolellisuutta.

Varustellut häkit

Varustelluissa eli virikehäkeissä on kanojen käytettävissä pesä, asianmukaisia orsia ja pehkua nokkimista ja kuopimista varten, mutta varsinainen kylpemismahdollisuus on rajoitettu. Virikehäkit ovat metallia ja verkkopohjaisia, jolloin kanojen loistartuntojen mahdollisuus vähenee ja tuotantoympäristön ilman olosuhteita on helpompi hallita. Jos kanaryhmän koko on pieni, säilyy arvojärjestys vakaana ja kannibalismin riski on vähäinen.

Virikehäkissäkin tilan puute estää joitakin käyttäytymismuotoja, mutta varustelemattomaan häkkiin verrattuna se mahdollistaa kuitenkin orsilla istumisen ja siipien venyttelyn. Vähäinen liikunta heikentää luustoa ja osa käyttäytymisestä kuten kylpeminen muuttaa muotoaan. Sulkapeitteen heikkenemistä voi esiintyä ja toisten kanojen pakenemiseen on vähän mahdollisuuksia. Kanojen tarkastaminen vaatii huolellisuutta ja virikehäkkien puhdistus voi olla hankalampaa kuin varustelemattomien häkkien puhdistus.

Lattiakanalat

Lattiakanalassa lattia-ala on joko kokonaan pehkulla peitettyä tai osittain ritilälattiaa. Lattiakanalassa kanoilla on tilaa sekä liikkua kävellen, juosten tai siipiään räpytellen että

piiloutua, venytellä, kuopia tai nokkia pehkua ja kylpeä siinä. Kanat voivat valita itse pesäpaikkansa, istua orrella ja niiden luusto on melko vahva, koska niillä on mahdollisuus liikkua. Lintujen hyvinvointi ja terveys on helpompaa tarkastaa kuin häkkikanaloissa, kun kierretään kävelemässä kanalassa.

Lattiakanalassa sisäloistartunnan riski ja ulkoloiset aiheuttavat ongelmia useammin kuin häkkikanaloissa. Parven suuri koko voi aiheuttaa muun muassa tunnistamis-, kasautumis- ja kannibalismiongelmaa. Pölyn määrä on korkea ja ammoniakkipitoisuudet ja -päästöt ovat korkeat. Lattiamuninta voi olla merkki ongelmista eli linnut eivät osaa käyttää pesiä. Hoitajan ammattitaito on ratkaisevaa hyvien olosuhteiden järjestämisessä ja etenkin talviaikaan pehkun hoitaminen on kallista ja työlästä.

Kerrosritiläkanala

Kerrosritiläkanalassa lattia-ala on osittain pehkulla peitettyä ja lisäksi kanalassa on useita tasoja, joilla kanat voivat oleilla. Kerrosritiläkanalassa kanoilla on tilaa liikkua ja toteuttaa käyttäytymistarpeitaan kuten lattiakanalassakin. Kerrosritiläkanalassa loistartuntojen riski on verrattavissa lattiakanalaan. Suuri parvikoko voi aiheuttaa ongelmia, vaikka monitasoinen rakenne mahdollistaa alaryhmien muodostumisen. Kanalan ilman laatuun, lattiamunintaan ja hoitajan ammattitaitoon liittyvät asiat ovat samantyyppisiä kuin lattiakanalassa. Kanalan tyhjentäminen, puhdistaminen ja desinfiointi munintakauden lopussa voi olla työlästä.

4.3.2. Siipikarjanlihantuotanto Suomessa

Vuonna 2005 Suomessa kasvatettiin lihaksi noin 55 miljoonaa lintua, joista saatiin noin 87 miljoonaa kg lihaa. Lihantuotantoa varten pidettäviä kanoja eli broilereita kasvatettiin 144 tilalla. Broilereiden tuotantotilalla on keskimäärin 40 000 broileria, jotka on jaettu joko 15 000 tai 30 000 linnun parviin. Kalkkunoita kasvatettiin 136 tilalla, joilla oli keskimäärin 7 000 kalkkunaa. Yhdessä kalkkunaparvessa on 3 000 - 6 000 lintua.

Broilereiden tuotannossa Suomeen tuotavat linnut ovat isovanhempaispolven broilereita, mutta kalkkunan tuotannossa tuodut linnut ovat vanhempaispolven kalkkunoita. Lihantuotantoa varten pidettävä siipikarja mukaan lukien isovanhempais-, vanhempais- ja tuotantopolven linnut kasvatetaan halleissa lattiatasossa pehkun eli kuivikkeiden päällä. Pehkuna käytetään yleensä turvetta tai kutteria broilereilla noin 2 - 5 cm ja kalkkunoilla 4 - 5 cm. Pehkun laatu on yksi tärkeimmistä lintujen hyvinvointiin vaikuttavista olosuhdetekijöistä. Koneellinen ilmanvaihto toimii ylipaine-, alipaine- tai tasapaineilmastointina. Ilman laatuun vaikuttavat ilmanvaihdon lisäksi ilman kosteus, lämpötila ja pehkun hoito. Siipikarjan kasvatuksessa käytetään erilaisia valo-ohjelmia, joilla vaikutetaan muun muassa lintujen käyttäytymiseen. Broilereilla pidetään vähintään kahden tunnin ja kalkkunoilla kahdeksasta kymmeneen tuntiin pitkä pimeä aika.

Isovanhempais- ja vanhempaispolven broilerit

Broilereiden isovanhempaispolven emot munivat vanhempaispolven emot ja kukot Suomessa. Isovanhempais- ja vanhempaispolvi kasvatetaan nuorikkokasvatamoissa, joista ne siirretään sopivan ikäisinä munittamoihin. Nuorikkokasvatuksessa on kahdeksasta kymmeneen broileria neliometriä kohden ja munittamossa viidestä kuuteen broileria neliometrillä. Broilerikanat ja -kukot pidetään yhdessä ja munien

hedelmöittyminen tapahtuu luonnollisella tavalla. Broileriemot munivat noin 60 viikon ikään asti ja kukin munii noin 160 munaa. Munitut munat siirretään haudottaviksi hautomoihin, joissa säädetään ja seurataan haudontaolosuhteita tarkkaan parhaan tuloksen saamiseksi.

Tuotantopolven broilerit

Vanhempaispolven emojen munimista munista haudotaan tuotantopolven broilerit, jotka siirretään vastakuoriutuneina untuvikkoina tiloille. Broilerit tuodaan yhtenä ryhmänä, jossa ne elävät noin viiden viikon ajan, minkä jälkeen ne kuljetetaan teuraaksi. Kasvatuksen loppuvaiheessa lintujen kasvatustiheys on noin 20 lintua neliömetrillä.

Vanhempaispolven kalkkunat

Vanhempaispolven kanat ja kukot on jalostettu omien linjojensa mukaan ja siksi kukkolinjan kukot ovat huomattavasti suurempia kuin kanalinjan kanat. Kalkkunoiden vanhempaispolven kanat ja kukot kasvatetaan erikseen ja kanojen hedelmöittäminen tapahtuu keinosiementämällä. Nuorikkokasvatusaikana on kolmesta neljään kanaa ja noin yksi kukko neliometriä kohden, mutta munittamossa on noin kaksi kanaa neliometriä kohden. Kalkkunaemot munivat 26 - 28 viikon aikana noin 106 munaa kukin. Vanhempaispolven munimat munat siirretään haudottaviksi hautomoihin, joissa säädetään ja seurataan haudontaolosuhteita tarkkaan parhaan tuloksen saamiseksi.

Tuotantopolven kalkkunat

Hautomoista tuotantopolven kalkkunat siirretään untuvikkoina tiloille kasvamaan. Kalkkunat lajitellaan sukupuolen mukaan ja kalkkunakanat ja -kukot kasvatetaan yleensä erikseen, mutta usein kuitenkin samassa hallissa. Kalkkunakanat teurastetaan noin 13 - 14 viikon iässä ja kalkkunakukot noin 16 - 18 viikon iässä.

4.3.3. Tavoitteet ja käytännön toimet

Suomen tulee työskennellä Euroopan yhteisössä siten, että yhteisössä pysyttäisiin päätöksessä kieltää perinteisten häkkien käyttö kananmunantuotannossa 1.1.2012 alkaen.

Munantuotantoketjun eri toimijoiden tietoutta kanojen hyvinvointiin liittyvistä asioista lisätään.

Munivien kanojen poikas- ja nuorikkokasvatusta kehitetään siten, että nuorikot sopeutuvat mahdollisimman hyvin eri munintaolosuhteisiin. Erilaiset munintakanalat asettavat kasvatusolosuhteille erilaisia vaatimuksia.

Munivien kanojen jalosteista valitaan sellaiset, että kanat soveltuvat hyvin siihen tuotantomuotoon, jossa ne tulevat munimaan.

Munivien kanojen lajinmukaisen käyttäytymisen mahdollisuus varmistetaan mahdollisimman hyvin.

Viljaruokinnan osuutta lihasiipikarjan rehustuksessa lisätään, mikä parantaa lintujen elävyyttä ja pehkun kuntoa. Emojen rehut suunnitellaan entistä kevyemmiksi.

Syömiskäyttäytymistä ohjataan sellaiseksi, että linnut saisivat lisää tekemistä. Ennen kuin kokkidiostaatit poistuvat käytöstä, kehitetään rehuvaihtoehtoja rokotteiden yhteyteen.

Lihasiipikarjan jalkaterveysasioista tarvitaan tutkittua tietoa tilanteesta Suomessa, jotta voidaan osoittaa jalkojen oletettu hyvä terveys.

Tutkimustietoa tarvitaan sopivista virikkeistä ja orsista lihasiipikarjan tuotanto- ja emopolven linnuille, jotta niitä voitaisiin ottaa myös käytäntöön.

4.5. Lammas

Lammas on erittäin sosiaalinen eläin, joka tarvitsee lajikumppaneista koostuvan lauman ympärilleen. Lammasta ei koskaan saa pitää yksin, vaan niillä tulee aina olla mahdollisuus nähdä vähintään yksi, mutta mieluummin kaksi saman lajin yksilöä. Katraassa on pienempiä laumoja, jotka ovat vakaita ja koostuvat usein yhdestä uudesta ja sen tyttäristä useassa polvessa. Lampailla ei ole varsinaista arvojärjestystä, vaan niiden laumassa oleminen perustuu lähinnä lauma- ja seuraamiskäyttäytymiseen. Lampaat ovat laiduntavia eläimiä, joiden jalkojen rakenteelle sopii kuiva ja kova maaperä. Ne reagoivat voimakkaasti ääniin ja nopeisiin liikkeisiin pelästyvät helposti. Useimmilla lammasroduilla lisääntyminen liittyy vuodenaikaan ja lampaat saavat noin viiden kuukauden kantoajan jälkeen 1 - 2 ja jopa 8 karitsaa rodun mukaan.

Eri lammasroduilla on eroa villan laadussa sekä syntyvien karitsoiden määrässä. Suomenlampaalla on liharotuiheen lammasrotuun verrattuna parempi villan laatu. Sillä on myös rasva sisäelinten ympärillä. Suomenlampaan kasvatuksessa on mahdollista ympärivuotinen karitsointi ja rodulle on tyypillistä suuret karitsuet, joissa on kahdesta viiteen karitsaa. Lampaalla on vain kaksi utarelohkoa, mutta suomenlammas on rotuna tunnettu hyvistä emo-ominaisuuksista, joten useamman karitsan imettäminen ei ole ongelmallista. Koska suomenlammas voi kantaa niin montaa sikiötä, on niiden tiineyden aikainen ruokinta vaativampaa. Karitsointivaikeudet eivät ole yleisiä suomen lampaalla, mutta on tärkeää valvoa niidenkin karitsoinnit, jotta varmistetaan, että kaikki syntyneet karitsat saavat riittävästi ja ajoissa ternimaitoa.

Tuottajan keräämää tietoa uuhien emo-ominaisuuksista ja karitsoinneista sekä karitsoiden punnituksista ja selässä olevan rasvan mittauksista käytetään jalostuksessa apuna. Edellä mainittujen punnitus- ja mittaustietojen perusteella lasketaan lihantuotantoindeksi. Tuottaja voi myös kutsua neuvojan tekemään lampaalleen rakennearvostelun, josta saadut tiedot eivät sisälly lihantuotantoindeksiin. Jalostusvalintoja tehtäessä on merkittävin eläinten valintaan vaikuttava tekijä lihantuotantoindeksi, mutta myös rakennearvostelun tulokset huomioidaan. Uuhen valintaan vaikuttavat myös emo-ominaisuudet.

4.5.1. Lammastalous Suomessa

Vuonna 2005 Suomessa oli noin 90 000 lammasta, joista noin 60 % oli yli 12 kuukauden ikäisiä uuhia. Lammastiloja oli 1 700. Keskimääräinen uuhimäärä tiloilla on lähes 50 uuhia ja noin puolella tiloista on vain suomenlampaita ja noin puolella on muita rotuja ja risteytyksiä. Lammastalous voidaan näennäisesti jakaa kahteen erilaiseen toimintatapaan, joista toinen on ammattimaisempi ja toinen selvästi lähinnä harrastustoimintaa. Lammastuotanto on kasvava tuotannon ala, mutta kysyntä ja tarjonta eivät vielä vastaa

toisiaan. Noin kolmasosa kulutuksesta voidaan kattaa kotimaisella tuotannolla. Tuotannon keskittymiä on Ahvenanmaalla, Pohjamaalla ja Lapissa.

Lampaita koskeva eläinsuojelulainsäädäntö on vuodelta 1997 ja pohjautuu Euroopan Neuvoston pysyvässä tuotantoeläinten suojelua käsittelevässä komiteassa laadittuihin suosituksiin.

Lammastilat

Pässikaritsat vieroitetaan 8 - 9 viikon iässä ja uuhikaritsat usein 4 - 6 kuukauden iässä, kun emät menevät astutukseen. Lammastilat laiduntavat kaikki uuhet ja uuhikaritsat, mutta osa kasvattaa pässikaritsat sisällä teurastukseen asti. Sisäkasvatuksessa eläimiä pidetään tyypillisesti kuivitetuissa kiinteäpohjaisissa ryhmäkarsinoissa. Suomessa ei kastroida tuotannossa olevia pässikaritsaita. Teurasiässä pässikaritsat painavat noin 45 - 50 kg ja ovat 3,5 - 8 kuukauden ikäisiä. Talvijaloittelu on lisääntynyt ja uusia lampoloita rakennettaessa se otetaan yleensä jo suunnitteluvaiheessa huomioon. Lampaita käytetään myös maisemanhoitotyöhön, mikä edellyttää, että hoidettavalla alueella on tarpeeksi syötävää.

Kylmäkasvatuksen eli eristämättömissä lampoloissa tapahtuvan lampaiden kasvatuksen suosio on kasvanut jatkuvasti. Kylmäkasvatuksessa kuivitus on runsasta, jolloin lammas ei joudu käyttämään energiaa kylmän lattiapinnan lämmittämiseen. Lampoloissa on kosteuden hallinnassa sekä ilmanvaihdon ja muiden olosuhteiden optimoimisessa vielä parannettavaa. Tuottajien osaamistaso vaihtelee huomattavasti ja siksi oikea ruokinta ja riittävä veden saanti voivat muodostua ongelmaksi joillakin tiloilla. Lampaiden terveyteen vaikuttavat riittävä sisäiloisten ennaltaehkäisy ja loishäädöt.

Lampaiden kuntoluokitus kertoo lampaan todellisen kunnan ja on onnistuneen ruokinnan mittari aikuisilla eläimillä. Lampaiden järjestelmällinen terveydenhuolto on käynnistetty, mutta se on vielä alkutekijöissään. Lampaiden hyvinvoinnin varmistamiseksi niiden villat on kerittävä ja sorkat hoidettava säännöllisesti vähintään kerran vuodessa.

4.5.2. Tavoitteet ja käytännön toimet

Lammastuottajien tiedon ja neuvonnan lisääminen on tärkeää.

Lampaiden pidon olosuhteisiin ja terveyteen erikoistuneiden asiantuntijoiden resursseja ja osaamista vahvistetaan.

4.6. Vuohi

Vuohi on laumaeläin, jonka vaihtelevakokoinen lauma koostuu luonnontilassa saman perheen jäsenistä. Lauman selkeä ja suoraviivainen arvojärjestys säilyy, kun usein sarvellinen ja kookas laumaa johtava naarasvuohi eli johtajakuttu säännöllisesti vahvistaa asemaansa aggressiivisella käyttäytymisellä. Sarvettomat kutut välttävät aggressiivisia yhteenottoja. Laiduntaessaan vuohet liikkuvat paljon ja ne myös kiipeilevät mielellään. Niiden hajuaisti on voimakkaasti kehittynyt ja ne tutkivat uuden ruoan nuuskimalla. Vuohet syövät mieluummin versoja kuin ruohoa ja niiden ruokavalio on erittäin monipuolinen, mikä

otetaan huomioon ruokinnan suunnittelussa. Ne tarvitsevat suhteellisen lämpimän ympäristön ja kostea ja tuulinen sää voi aiheuttaa niille ongelmia.

Vuohet kommunikoiivat äänтелеillä ihmisten ja muiden eläinten kanssa. Uteliaina eläiminä vuohet käyttävät paljon aikaa ympäristönsä tutkimiseen ja kiipeilevät ja hyppivät erilaisille tasoille mielellään. Kutut kantavat kilejään noin 138 päivää. Useimpien vuohirotujen lisääntyminen liittyy vuodenaikaan ja ne synnyttävät keväällä yhdestä kolmeen kiliä. Vuohien jalostaminen perustuu yksittäisen vuohituottajan ammattitaitoon ja valintoihin.

4.6.1. Vuohitalous Suomessa

Vuonna 2005 Suomessa oli lähes 7 000 vuoha noin 400 tilalla. Suurimmissa kuttuloissa Suomessa on jopa 200 lypsävää kuttua, mutta pieniä laumojia ja lemmikkikuttuja on myös melko paljon.

Vuohia koskeva eläinsuojelulainsäädäntö on vuodelta 1997 ja pohjautuu Euroopan Neuvoston pysyvässä tuotantoeläinten suojelua käsittelevässä komiteassa laadittuihin suosituksiin.

Kuttulat

Kuttuloissa ei useinkaan ole kiipeilytasoja tai piilopaikkoja vuohien käytettävissä. Ruokintapöydän tilan tarvetta suunniteltaessa otetaan huomioon kuttujen sarvellisuus tai sarvettomuus, sillä sarvellisten kuttujen laumassa tarvitaan selkeästi enemmän tilaa aggressiivisen käyttäytymisen takia. Ammattimaiset vuohenkasvattajat ovat yleensä varsin hyvin perillä vuohien ruokinnasta ja hoidosta, mutta harrastekasvattajien tietotaso näistä asioista vaihtelee.

4.6.2. Tavoitteet ja käytännön toimet

Lisätietoa tarvitaan kuttuloiden suunnittelusta ja vuohien hoidosta, sillä muun muassa pihatoissa ei useinkaan ole tasoja tai piilopaikkoja vuohien käytettävissä.

Vuohien ruokinnasta tarvitaan lisää tietoa ja ohjausta eläinten pitäjille.

Vuohien pidon olosuhteisiin ja terveyteen erikoistuneiden asiantuntijoiden resursseja ja osaamista vahvistetaan.

4.7. Turkiseläimet

Suomi on korkeatasoinen ja merkittävä turkisten tuottaja maailmassa. Tärkeimmät meillä kasvatettavat turkiseläimet ovat minkki, kettu ja supikoira. Elinkeino on kehittänyt sertifiointijärjestelmän, jossa hyvinvointiasiat ovat yhtenä osana tilan toiminnan kehittämistä.

Minkki

Minkki on yksineläjä, jonka rantaviivaa myötäilevät reviirit sijaitsevat aina erilaisten vesistöjen, kuten purojen, jokien ja järvien läheisyydessä. Reviirillä on yleensä useita

veden läheisyydessä sijaitsevia pesäkoloja, joita eläin käyttää lepoon ja ruokailuun sekä lisääntymisaikana poikastenhoitoon. Minkki on erittäin hyvä uimari, joka voi sukeltaa usean metrin syvyyteen. Minkki synnyttää toukokuussa yleensä 4 - 6 pentua, mutta tarhatuilla minkeillä pentuekoko on luonnonvaraista minkkiä suurempi. Tarhatun minkin paino on yleisesti ottaen kaksinkertainen luonnonvaraiseen minkkiin verrattuna. Minkin, kuten muidenkin turkiseläinlajien, jalostuksessa on alettu panostamaan kesympiin eläimiin, joita on helpompi käsitellä ja jotka eivät stressaannu ihmisen läsnäolosta.

Sinikettu

Luonnonvaraisen naalin siniharmaa värimuoto eli sinikettu on yleisin tarhaturkiseläimemme. Naalit elävät puurajan pohjoispuolella avoimella arktisella tundralla ja rannikkoalueilla. Sekä päivä- että yöaktiivinen naali on lisääntymiskautta lukuun ottamatta yksineläjä. Kesällä yksilöillä on tiukat reviirit, mutta talvella eläimet saattavat vaeltaa ravinnon perässä jopa useita satoja kilometrejä. Pentuekoko vaihtelee ravinnon saatavuuden mukaan 1 - 11 välillä, mutta jopa 25 pennun pesueita on tavattu. Laji pesii maan alle kaivetuissa laajoissa käytävissä. Tarhakasvatettujen sinikettujen ruumiinrakenne on luonnonvaraisia naaleja kookkaampi. Syksyllä siniketut ovat lihavimmillaan ja painavat lähes kolme kertaa enemmän kuin luonnonvaraiset naalit

Hopeakettu

Tarhattu hopeakettu on yksi punaketun värimuunnoksista. Luonnonvaraisella punaketulla on laaja maantieteellinen levinneisyysalue, koska sillä on erinomainen sopeutumiskyky, vaihteleva ruokavalio sekä suuri lisääntymisteho. Laji on enimmäkseen hämärä- ja yöaktiivinen. Punakettua on pidetty yksineläjänä, mutta luultavasti sen sosiaalinen käyttäytyminen on huomattavasti monimuotoisempaa. Usein kettu elää pareittain tai lisääntymisaikana perheryhmissä, joissa jokaisella yksilöllä on oma elinalue, pesä ja lepopaikka. Kettu synnyttää yleensä itse kaivamaansa isoon maaonkaloon keskimäärin 4 - 6 pentua ja uros osallistuu pentujen hoitoon muun muassa tuomalla pesälle saaliseläimiä. Erittäin hyvän hajuaistin lisäksi ketuilla on erinomainen kuulo. Tarhattu ja luonnonvarainen kettu ovat normaalisti lähes samankokoisia, mutta syksyllä isoimmat tarhatut ketut voivat painaa puolitoista kertaa enemmän.

Supikoira

Supikoira on koiraeläin, joka on sekasyöjä ja saa ravintonsa muun muassa marjoista, kasveista, kalasta, linnuista, pienistä jyrsijöistä ja hyönteisistä. Se elää yleensä omilla reviiereillään pareittain tai yksittäin, sillä pariutumattomat aikuiset supikoirat välttelevät toisiaan. Supikoiralla ei ole kokoeroa sukupuolten välillä Ankarina talvina supikoira saattaa mennä talviunille kettujen tai mäyrien hylkäämiin pesiin tai isoihin pesiin niiden kanssa.

4.7.1. Turkiseläintuotanto Suomessa

Suomessa on noin 1 500 turkistilaa, joista suuri osa sijaitsee Pohjanmaan sekä Etelä- ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa. Useimmat turkistilat ovat perheyriityksiä. Suomi tuottaa lähes 50 % maailman ketunnahoista ja valtaosa tuotannosta menee vientiin. Nahkojen myynnin vuotuinen arvo on noin 255 miljoonaa euroa.

Suomessa kasvatettavat turkiseläinlajit ja tuotantomäärät vuonna 2005

Turkiseläinlaji	Turkistiloja	Siitosnaaraita	Nahkatuotos/ vuosi
Sinikettu	1 100	372 000	1,8 milj.
Hopeakettu	300	24 000	67 000
Lajiristeytykset (Sinikettu x Hopeakettu) ja muunnosketut	600		238 000
Supikoira	110	15 000	105 000
Minkki	460	374 000	1,4 milj.
Hilleri	10	300	900

Turkiseläimiä koskeva eläinsuojelulainsäädäntö on vuodelta 1999 ja pohjautuu Euroopan Neuvoston pysyvässä tuotantoeläinten suojelua käsittelevässä komiteassa laadittuihin suosituksiin. Häkkien tilavaatimusten osalta on siirtymäaikaa vuoden 2010 loppuun asti, jollei tilalla uusita tai lisätä häkkeitä.

Turkistilat

Pääosa kaikista turkiseläimistä kasvatetaan perinteisissä varjotaloissa. Ne ovat sivuilta avoinna olevia katoksia, joihin eläinten häkit on sijoitettu varjotalon keskikäytävän molemmin puolin. Viimeisen kymmenen vuoden kuluessa hallit ovat saaneet jalansijaa erityisesti minkkituotannossa. Hallissa eläinten häkit on sijoitettu 2-rivisen varjotalon sijaan useampaan riviin ja lannanpoisto voidaan hoitaa koneellisella hihnakuljettimella. Sekä halleissa että varjotaloissa turkiseläimiä kasvatetaan verkkohäkeissä, joiden koko, verkkopohjan langan paksuus, silmäkoko ja laatu on määritetty.

Varjotalojen olosuhteet noudattavat sääolojen vaihteluita, mistä voi aiheutua muun muassa liiallista kuumuutta, kylmyyttä ja tuulisuutta. Toisaalta varjotaloissa eläimillä on virikkeellinen ympäristö kaikkine äänineen ja hajuineen, runsaasti luonnonvaloa ja halliolosuhteita pienempi ammoniakkipitoisuus.

Halleissa eläimillä ei ole mahdollisuutta haistella, katsella tai kuunnella ulkona olevia virikkeitä yhtä hyvin kuin varjotaloissa. Hallissa on helpompi kontrolloida eläinten kasvatusolosuhteita kuten lämpötilaa. Halleissa on myös helpompi torjua lintuja, rottia, luonnonvaraisia turkiseläimiä ja muita haittaeläimiä sekä estää eläinten karkaaminen. Työskentelyolosuhteet halleissa ovat ihmiselle miellyttävämmät kuin varjotaloissa, joten eläintenhoitaja tarkkailee siellä eläimiä pitempään.

Minkeillä ja hillereillä on käytössään ympärivuotinen pesäkoppi, jonka kuivikkeena käytetään yleensä olkea tai kutteria. Häkin pohjalle kiinnitetään penikointiaikaan tiheäsilmäinen pentuverkko, joka estää pentujen putoamisen verkon läpi. Minkkejä on viime aikoina myös Suomessa alettu kasvattamaan ryhmissä niin sanotuissa kiipeilyhäkeissä, joissa eläimillä on vapaa pääsy verkkohäkin päälle rakennettuun ylähäkkiin. Minkkienkin häkeissä saatetaan käyttää makuuhyllyjä.

Kettuhäkeissä eläimillä on käytössä makuuhylly ja purukapuloita. Osa tiloista pitää kettuja vielä vanhojen tilavaatimusten mukaisissa pienemmissä häkeissä, jotka ovat sallittuja vuoden 2010 loppuun asti. Ketuilla ja supikoirilla laitetaan pesäkopit häkkiin ennen

penikointia ja poistetaan viimeistään pentujen vieroituksessa. Puurakenteiset kopit ovat kaksiosaisia ja niissä on eteinen ja pesä. Kun pennut alkavat maistella kiinteää rehua, poistetaan pesäkopin katto ja käännetään se kyljelleen ruokintalaudan lähelle.

Häkkikasvatuksessa eläimen käytössä oleva tila on melko rajallinen, mutta verkkoseinät ja kettuhäkkien makuuhyllyt mahdollistavat kuitenkin ympäristön tarkkailemisen eri suuntiin. Verkkopohjan ansiosta ulosteet ja virtsa eivät jää häkin pohjalle taudinaiheuttajien kasvualustaksi tai likaamaan eläintä. Minkkien kiipeilyhäkit tuottavat häkkiympäristöön vaihtelua, kun liikkuminen on mahdollista myös korkeussuunnassa. Pesäkopin lämpötila voi kuumimpina kesäpäivinä kohota liian korkeaksi, jollei eläinten hoitaja huolehdi kopin riittävästä ilmastoinnista. Kettujen ja supikoirien pesäkopit likaantuvat ulosteista, mutta ne puhdistetaan perusteellisesti vasta penikointikauden päätyttyä.

Turkiseläimiä ruokitaan tuotantovaiheesta ja tilan rutiineista riippuen 1 - 3 kertaa päivässä. Ketuille ja supikoirille rehu jaetaan joko häkin edessä olevalle ruokintalaudalle tai häkin verkkokatolle, minkeille ja hillereille häkin katolle tai pentuaikaan pesäkopin verkkokatolle. Kun minkinpennut alkavat maistella kiinteää rehua, asetetaan pesäkoppiin kiipeilytikapuut, jolloin pikkupennut yltävät syömään rehua. Lähes kaikilla tiloilla on käytössä puuomainen tuorerehu, jonka raaka-aine- ja ravinnekoostumus vaihtelevat vuodenajan mukaan. Tuorerehu on herkempää pilaantumaan kuin kuivarehu, mikä edellyttää toimivaa kylmäketjua.

Juottojärjestelmänä käytetään tavallisimmin joko nippajuottoa ilman tai yhdessä juomakuppien kanssa tai juomakuppia uimurin (koho) kanssa. Joillain tiloilla eläimet juotetaan edelleen käsin, jolloin vesi saattaa talvella jäätyä juottokertojen välillä kuppeihin. Turkiseläinhoitaja nostaa eläimet joko käsin tai niskapihtejä käyttäen häkeistään. Turkiseläimiä ei ole tarvetta käsitellä usein, vaan eläimen nostaminen häkistään liittyy johonkin tiettyyn toimenpiteeseen. Turkistiloilta toiselle eläimiä siirretään lähinnä vain siitoseläinkaupassa.

4.7.2. Tavoitteet ja käytännön toimet

Juomaveden saanti tulee varmistaa myös talviaikana niillä tiloilla, joilla ei ole lämmitettyjä juottolaitteita ja veden laatu on varmistettava myös kesällä.

Rehuhygieniaan on kiinnitettävä huomiota.

Jalostuksessa tulee kiinnittää huomiota eläinten terveyteen ja muun muassa kettujen kokoon sekä eläinten kesyyteen ja käsiteltävyyteen.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että virikkeet ovat turkiseläimille tärkeitä. Niiden käyttöönottoa tulee edistää muun muassa lisäämällä tietoa käytännön sovellutuksista.

Supikoirien tarpeista muun muassa talviuneen liittyen tiedetään vielä vähän, joten niiden osalta tarvitaan tutkimustietoa. Myös tutkittua perustietoa muun muassa eri turkiseläinten emokäyttäytymisestä tarvitaan lisää muun muassa poikaskuolleisuuden ratkaisemiseksi.

Eläinten lajinnukaisen käyttäytymisen merkitystä lisätään turkistalouskoulutuksessa.

4.8. Poro

Poro on osittain luonnonvaraisena laiduntava kotieläin. Porot vasovat touko-kesäkuussa. Poroilla ei ole varsinaista jalostusohjelmaa, vaan jokainen isäntä ja paliskunta jalostavat vanhan perinteen mukaan. Isoja vaatimia ja vasan tuovia suositaan, samoin kuin niiden jälkeläisiä. Isojen vaatimien urosvasoja jätetään siitokseen ja hirvaita tuodaan myös muista paliskunnista uuden veren saamiseksi.

4.8.1. Poronlihantuotanto Suomessa

Suomessa on 56 paliskuntaa, joissa sallittu porojen lukumäärä on 203 700 kpl, mutta tällä hetkellä on noin 300 000 poroa. Keskikesällä porot kerätään niin sanottuihin vasaerotuksiin, joissa vasat korvamerkitään emänsä merkillä. Porojen kokoamisessa käytetään moottoriajoneuvoja, jolloin porot saattavat liian kovan ajovauhdin takia rasittua liikaa. Aikuisten porojen kastraatioita ilman kivunlievitystä ja korvien loveamista suoritetaan poroerotuksissa kovillakin pakkasilla, jolloin verenvuotojen tyrehtyminen on hidasta.

Porojen pitoa ja hoitoa koskevat eläinsuojelulaki ja -asetus, joissa on annettu yleisiä vaatimuksia.

Porojen tarhaus

Porojen tarhaus ja talviruokinta ovat lisääntyneet etenkin Lapin eteläisessä osassa, jossa lähes kaikki porot ovat talvisin tarhattuja tai lisäruokinnan varassa. Poroja on laitumiin nähden liikaa, joten lisäruokinta on tarpeellista. Talvitarhauksessa saattaa tulla ongelmia, koska eläintiheys on suurempi kuin laidunnettaessa ja eläimet ovat aidatuissa olosuhteissa stressaantuneempia kuin vapaina. Talvitarhauksessa esiintyy suuria vaihteluita tarhojen koossa ja niiden olosuhteissa. Lisäksi on havaittu porojen hyvinvointia heikentäviä ongelmia hoitotavoissa esimerkiksi suopungin käyttö erotuksissa aiheuttaa poroille niskavammoja.

Porojen terveydenhuoltotyö on aloitettu ja sen avulla pyritään lisäämään porojen hyvinvointia korostamalla muun muassa oikean ravinnon ja juomaveden saantia, riittävää suojaa haitallisilta ympäristötekijöiltä, asianmukaista eläinten terveyden ja sairauksien hoitoa sekä luontaisten käyttäytymismallien toteuttamista.

4.8.2. Tavoitteet ja käytännön toimet

Laaditaan lainsäädäntö porojen tarhaolosuhteiden parantamiseksi. Vaatimukset voisivat olla samat kuin tarhatulla peuralla.

Poromiesten tietotaitoa etenkin porojen tarhaamisesta lisätään.

Porojen terveydenhuoltojärjestelmää kehitetään edelleen.

Porojen hyvinvointitutkimusta lisätään, jotta saadaan tutkittua tietoa pito-olosuhte-suosituksista.

Porojen määrää tulee vähentää, jotta kaikille eläimille riittää sopivaa ravintoa.

4.9. Kalat

Kalat ovat vaihtolämpöisiä ja niiden aineenvaihdunnan tapahtumat ovat voimakkaasti yhteydessä ympäristön olosuhteiden kanssa, kuten veden lämpötila tai happipitoisuus. Kalan sydän ja muu verenkiertoelimistö on sopeutunut ottamaan hapen kidusten kautta vedestä. Kalojen iholla on tunto-, kipu- ja painetuntemusten lisäksi suuri merkitys hengityksessä, erityksessä ja elimistön ionitasapainon säätelyssä. Kalat reagoivat selkeästi muutoksiin kuten happipitoisuuden vaihteluun, vieraisiin aineisiin, hyökkäykseen tai kun ne nostetaan vedestä.

4.9.1. Kalantuotanto Suomessa

Suomessa kasvatetaan lähinnä kirjolohta ja siikaa, joista vuonna 2004 ruokakalaksi tuotettiin kirjolohta 12 miljoonaa kg, siikaa 426 000 kg ja muita kalalajeja kuten taimenta, nieriää, sampea ja ankeriasta tuotettiin yhteensä 60 000 kg. Vuonna 2004 oli Suomessa yhteensä 565 kalanviljelylaitosta, joista 402 kpl sijaitsi sisävesissä ja 163 kpl merialueella. Ruokakalaa kasvatettiin 225 laitoksessa, poikasia 98 laitoksessa ja luonnonravintolammikkoyrityksiä oli 293. Joillakin kalanviljelylaitoksilla oli useita eri tuotantosuuntia.

Kalojen pitoa koskevat eläinsuojelulaki ja -asetus, joissa on annettu yleisiä vaatimuksia.

Kalanviljely

Kaloja kasvatetaan merellä ja sisävesissä verkkokasseissa, ja sisävesissä lisäksi erilaisissa altaissa tai luonnonravintolammikoissa. Kaloja tarkkaillaan säännöllisesti varsinkin ruokinnan yhteydessä ja terveysongelmiin puututaan. Kalojen kasvatustiheyttä ei ole määritelty lainsäädännössä. Kasvatustiheys vaihtelee kalalajin mukaan. Kirjolahella keskimääräinen kasvatustiheys on noin 30 kg/m³. Jos kasvatustiheys on liian suuri veden vaihduntaan nähden, heikentää se kalojen hyvinvointia. Suomessa voimakkaat lämmönvaihtelut, etenkin lämpötilan nopea kohoaminen kesällä, aiheuttaa ongelmia kalojen hyvinvoinnille. Sisävesikasvatuksen ongelmia on jo parannettu kattamalla altaita, mikä on auttanut valo-, lämpötila-, jäätymis- ja loisongelmissa.

4.9.2. Tavoitteet ja käytännön toimet

Laaditaan säädökset tai suositukset kalojen pidolle asetettavista eläinsuojeluvaatimuksista kuten kasvatustiheydestä eri lajeille ja niiden kehitysvaiheille sekä erilaisille olosuhteille.

Kalojen kasvatusolosuhteista ja niiden vaikutuksesta kalojen hyvinvointiin tarvitaan tutkimustietoa.

4.10. Muut tuotantoeläimet

Edellä käsiteltyjen tuotantoeläinlajien lisäksi Suomessa kasvatetaan myös muita tuotantoeläimiin kuuluvia eläinlajeja. Näitä ovat muun muassa villisiat, biisonit, strutsit, alpakat, tarhatut riistaeläimet kuten peurat tai fasaanit. Erityisesti tällaisten eläinlajien pitoa suunniteltaessa on niiden pitäjän etukäteen selvitettävä ja valmistauduttava eläinlajin sekä sen pitoon, hoitoon ja käsittelyyn liittyviin erityisvaatimuksiin.

Muiden tuotantoeläinten suojelusta on eläinsuojelulakia ja -asetusta yksityiskohtaisemmat säädökset peurojen, strutsien, biisonien sekä ankkujen ja hanhien pidolle ja hoidolle.

Näiden eläinlajien pitoon, hoitoon ja käsittelyyn liittyvistä eläinten hyvinvointiin vaikuttavista seikoista ei ole vielä riittävästi kokemusta, jotta työryhmä voisi asettaa tavoitteita niiden hyvinvoinnin tason parantamiseksi.

4.11. Luonnonmukainen kotieläintuotanto

Eläintuotannolla on merkittävä rooli luonnonmukaisessa tuotannossa. Rehukasvien viljely monipuolistaa viljelykiertoa ja vastavuoroisesti eläimet tuottavat eloperäistä lannoitetta maaperälle. Luonnonmukainen eläintuotanto on tällä hetkellä Suomessa ainoa viranomaistoimesta valvottu tuotantomuoto, jossa eläinten hyvinvointi pyritään ottamaan eläinsuojelulainsäädännön vaatimuksia paremmin huomioon.

Luonnonmukaista tuotantoa säätelee lakisääteinen vähimmäisvaatimus, joka perustuu Euroopan neuvoston asetukseen (ETY) No 2092/91. Eläintuotantoa koskevat asetukset tulivat sovellettaviksi 24.8.2000 lähtien, jolloin valvonta siirtyi kasvintuotannon tarkastuskeskuksen (KTTK) tehtäväksi.

KTTK:n eli 1.5.2006 alkaen Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran ohjeissa annetaan vaatimuksia nautojen, hevosten, sikojen, lampaiden, vuohien ja siipikarjan kasvatukselle. Lisäksi löytyvät ohjeet mehiläisten luonnonmukaiselle hoidolle. Muille eläinlajeille ei ole luonnonmukaisen tuotannon ohjeita, joten niiden osalta tuotteita ei voida markkinoida luonnonmukaisina ilman Eviran erillistä hyväksyntää.

Kun tila liittyy luonnonmukaisen tuotantoon, tehdään tilalla alkutarkastus. Tämän jälkeen TE-keskukset tekevät tilalle vähintään vuosittain tuotantotarkastuksen. Osa tarkastuskäynneistä tehdään ennalta ilmoittamatta.

4.11.1. Luonnonmukainen eläintuotanto Suomessa

Luonnonmukaisessa tuotannossa korostetaan eläinten hyvinvoinnin huomioimista ja eläinten mahdollisuus lajityypilliseen elämään on keskeisessä asemassa. Eläinten käyttäytymistarpeet pyritään huomioimaan tavanomaista tuotantoa säätelevää lainsäädännön minimitasoa paremmin. Luomusääntöjen keskeisiä eroja eläinsuojelulainsäädäntöön verrattuna ovat muun muassa rehujen luonnonmukaisuus ja lajinmukaisuus (muun muassa korsirehun tärkeämpi asema kaikkien eläinten ruokinnassa, myös muilla kuin märehijöillä), ulkoilupakko ja väljemmät tilavaatimukset. Luonnonmukaisessa tuotannossa eläimiä ei saa pitää kytkettynä eikä kääntämisen estävissä häkeissä. Lypsylehmien osalta parsinavetat ovat kuitenkin erityistapauksissa ja erityisluvalla sallittuja. Lisäksi eläimillä on pienempi tuotantopaine ja sairauksien ennaltaehkäisyn tulisi luomuperiaatteiden mukaan olla keskeisessä asemassa.

Luonnonmukaisen tuotannon peruseriaatteet ovat eläinten hyvinvoinnin kannalta hyvät, mutta tuotannon toteutuksessa ja yksityiskohtaisissa tuotannon ohjeissa löytyy vielä parantamisen varaa. Ongelmaksi saattaa muodostua eläinten geneettinen tausta, sillä luonnonmukaisessa tuotannossa käytetään Suomessa samoja eläimiä kuin tavanomaisessa tuotannossa. Näin ollen, korkeaan tuotokseen ja vahvaan ruokintaan jalostetut eläimet saattavat kärsiä luonnonmukaisessa tuotannossa ravintoaineiden puutoksista ja muista rehustukseen liittyvistä ongelmista. Vaikka ulkoilupakko edistää eläinten hyvinvointia muun muassa lisäämällä virikkeitä ja käytettävissä olevaa tilaa,

kasvattaa ulkoilu myös tarttuvien tautien ja loisten leviämiskä. Luonnonmukaisen tuotannon lääkintärajoitukset saattavat lisäksi aiheuttaa hyvinvointiongelmia, mikäli eläimiä jätetään lääkitsemättä luonnonmukaisen aseman ylläpitämiseksi.

Suomen luomutuotannon osuus vuonna 2005 oli lypsylehmien määrästä noin 1 %, lihasioista noin 0,6 % ja munivista kanoista lähes 3 %.

Eläinten ja tilojen lukumäärät luonnonmukaisessa eläintuotannossa vuonna 2005

Eläinryhmittäin	Tiloja, kpl	Eläimiä, kpl	Eläimiä/tila kpl
Naudat:		18 366	
Lypsylehmä	166	4595	27,7
Nauta alle 8 kk	295	4217	14,3
Hieho(lypsy- tai emolehmäksi)	266	3983	15,0
Siitossonni	144	237	1,6
Lihanauta	134	2136	15,9
Emolehmä	139	3198	23,0
Lampaat:		4 550	
Uuhi (karitsoineen, 0-6 kk)	55	4396	79,9
Pässit	38	154	4,1
Vuohet:		54	
Kuttu (kileineen, 0-6 kk)	8	52	6,5
Pukki	2	2	1,0
Siat:		3 046	
Lihasila	14	2430	173,6
Emakko, ensikko	11	607	55,2
Karju	6	9	1,5
Siipikarja:			
Munivat kanat	46	84048	1827,1
Kalkkuna	2	5	2,5
Muut eläimet:			
Ankka	1	13	13,0
Hevonen	9	18	2,0
Poni	2	6	3,0
Mehiläiset, pesiä	16	1370	85,6
tiloja koko maassa, kpl	405		

4.11.2. Tavoitteet ja käytännön toimet

Tiedotusta lisätään ja valvontaa kehitetään.

Varmistetaan, ettei sairaiden eläinten tarpeellisesta lääkityksestä jousteta.

Tuotanto-ohjeita kehitetään ja tarkistetaan jatkuvasti.

Tuottajien koulutukseen panostetaan.

5. Käytännön keinot eläinten hyvinvoinnin parantamiseksi

Strategian valmistelussa nousi yleisinä teemoina esiin sekä eläintuotannon ammattilaisten ja kuluttajien tiedon lisääminen. Myös uusimmassa EU:n rahoittamassa Welfare Quality -hankkeessa tehty eurooppalainen internet-kysely toi esiin suomalaisten kuluttajien yleisen tiedon tarpeen. Tutkimustietoa puuttuu edelleen usealta eläinten hyvinvoinnin sektorilta.

5.1. Eläinsuojelulainsäädäntö

Eläinsuojelulainsäädäntö määrittelee eläinten pidolle asetetut vähimmäisvaatimukset. Suomi voi vaikuttaa eläinsuojelulainsäädännön kehittämiseen ja säädösten täytäntöönpanoon sekä eläinten hyvinvoinnin edistämiseen Euroopan yhteisön tasolla. Perustasona Suomen eläinsuojelulainsäädännössä voidaan käyttää Euroopan yhteisössä annettua lainsäädännön vähimmäistasoa, mutta joissakin tapauksissa voi olla perusteltua, että kansallinen lainsäädäntö on eurooppalaista tasoa tiukempi. Lainsäädännöllä luodaan selkeät pelisäännöt sille mikä on sallittua ja mikä kiellettyä eläinten pidossa ja hoidossa. Vähimmäistason ylittävistä eläinten hyvinvointiin vaikuttavista asioista laaditaan ohjeistuksia kuten hyvän tuotantotavan tai -käytännön oppaita. Poistamalla lainsäädännöstä suositukset saadaan selkeämmät säännöt toiminnanharjoittajille ja valvontaviranomaisille vähimmäisvaatimuksista.

Eläinsuojeluvalvontaa voidaan parantaa siirtämällä lainsäädännön tulkintaa ja hallintovallan käyttöä edellyttävät valvontatehtävät päätoimisten seutukunnallisten valvontaeläinlääkäreiden tehtäväksi. Jos kunnaneläinlääkäri hoitaa tilan eläinlääkintää, tekisi hän ainoastaan kiireellisiä virkatoimia sekä antaisi neuvontaa ja pyydetessä eläinten terveyttä ja pito-olosuhteita koskevia lausuntoja.

5.2. Kotieläintuotannon tuet

Tukemalla eläinten hyvinvointia edistäviä ratkaisuja kannustetaan tuottajia valitsemaan tällaisia ratkaisuja omalle tilalleen. Ohjelmakaudelle 2007 - 2013 valmistellaan EU-osarahoitteiseen maaseudun kehittämissuunnitelmaan sisältyvää eläinten hyvinvointitoimenpidettä. Työryhmä kannattaa tällaisen tuen toteuttamista. Näin tukia suunnataan sellaisiin tuotantotapoihin, jotka ylittävät eläinsuojelulainsäädännön vähimmäisvaatimukset. Tukiratkaisuilla voidaan kannustaa tuottajia myös nopeampaan rakennekehitykseen eläinten hyvinvoinnin kannalta edistyksellisten tuotantomuotojen käyttöönotossa.

Tuotantoeläintilojen rakentamiseen myönnettävissä tuissa voidaan edellyttää eläinten hyvinvointia edistäviä rakentamisratkaisuja. Sikalarakentamista tuettaessa edellytetään nykyään tietyiltä osin eläinsuojelulainsäädännön vähimmäisvaatimusten ylittämistä. Työryhmä katsoo, että investointitukien suuntaaminen pihattonavetoiden rakentamiseen kannustaisi nautojen vapaana pitämiseen. Tukemalla siirtymistä eläinsuojelulainsäädännössä asetettuja siirtymäaikoja nopeammin eläinten hyvinvointia parantaviin eläinten pitomuotoihin edistää eläinten hyvinvointia.

5.3. Tuotantoeläinrakennusten suunnittelu

Tuotantoeläinrakennusten suunnittelussa tulee jo luonnosvaiheessa olla mukana eläinten hyvinvoinnin asiantuntija, joka auttaa tuottajaa löytämään eläinten hyvinvoinnin ja tuotannon kannalta järkevimät vaihtoehdot.

5.4. Koulutus

Eläinten hyvinvointia käsittelevälle koulutukselle on jatkuva tarve kaikissa ammattiryhmissä. Koulutuksen kehittäminen ja ajan tasalla pitäminen ovat erittäin tärkeitä. Eläinten hyvinvoinnin asiantuntemusta tarvitaan kaikilla opetustasoilla.

Elintarviketalouden laatustrategiassa on tehty eri tuotantomuodoille hyvän tuotantotavan kuvauksia ja oppaita. Työryhmä tukee näiden kuvausten ja oppaiden hyödyntämistä käytännössä.

Uuden teknologian käyttöönottoa tai tuotantomuotojen rakenneuudistuksia ennakoidaan tutkimuksessa ja neuvonnassa. Tuotantomenetelmien muuttuminen otetaan huomioon eläinten hoitajien koulutuksessa.

Vuoden 2007 alusta alkaen tuotantoeläinten suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset ovat osa suorien tukien vaatimuksia. Tähän liittyen lainsäädäntö velvoittaa valtion järjestämään tilaneuvontajärjestelmän. Järjestelmään sisältyy tuottajille annettava neuvonta tukien ehtoina olevista säädöksistä.

Terveydenhuoltojärjestelmään kuuluville järjestetään myös koulutustilaisuuksia, joihin työryhmän mielestä on tarpeellista sisällyttää myös eläinten hyvinvointia käsitteleviä osia.

5.5. Vapaaehtoiset hyvinvointiohjelmat

Eläinten terveydenhuoltojärjestelmässä kehitettyjä eläinten hyvinvoinnin tavoitteita eri eläinlajeille sovelletaan käytännössä ja niiden toteutuminen dokumentoidaan. Tämä parantaa tuotannon avoimuutta ja antaa täsmällisiä työkaluja tuotannon edistämiseksi.

5.6. Kuluttajien tiedon lisääminen

Kyselytutkimusten mukaan kuluttajat saavat tietoja tuotantoeläinten hyvinvoinnista useista eri lähteistä. Kaupan ja viranomaisten tiedottamisen tulee olla selvästi aktiivisempaa kuin aikaisemmin. Maa- ja metsätalousministeriön hallinnoimassa laatuketjussa ovat mukana kaikki elintarvikeketjun toimijat ja sen tehtävänä on kuluttajaviestintä. Laatuketjun viestintäsuunnitelmaan sisällytetään suunnitelma tuotantoeläinten hyvinvoinnista tiedottamisesta. Lisäksi Finfoodin Liha- ja Kanamunatiedotus tiedottavat myös eläinten hyvinvoinnista.

Luodaan Avoin maatalo -ohjelma, joka mahdollistaa kuluttajien tutustumisen eri tuotantomuotoihin. Tilavierailut lisäävät mielenkiintoa tuotantoeläinten hyvinvointiin ja voivat vaikuttaa ostokäyttäytymiseen.

Kuluttajat haluavat lukea pakkausmerkinnöistä eläinten tuotantotavan. Luomumerkki kertoo tuotantotavasta, jossa on otettu huomioon myös eläinten lajinmukaista

käyttäytymistä. Kananmunista näkee munien tuotantotavan ja muiden tuotantoeläinten todennetuista hyvinvointia edistävästä tuotantotavoista kertovien pakkausmerkintöjen tarkoituksenmukaisuutta tulee selvittää.

Tuotantoeläinten hyvinvointitietouden lisäämiseksi luodaan tietopaketti opettajakoulutusta, kouluja ja kauppoja varten.

5.7. Tutkimus

Eri maiden tutkijoiden yhteistyöllä edistetään erilaisten tutkimushankkeiden tekemistä ja vältetään päällekkäisten tutkimusten tekemistä. Kansainvälisiin tutkimushankkeisiin on mahdollisesti helpompi saada rahoitusta kuin kansalliseen.

Tutkimuksessa tulee painottaa perustutkimuksia, käytännön sovellutuksia ja sosioekonomisia tutkimuksia. Lisäksi tarvitaan selvityksiä ja tilannekatsauksia, jotka eivät ole tieteellisiä tutkimuksia. Maatalousalan tutkimuksen jatkuvuuden turvaaminen on ehdottoman tärkeää kotimaisen eläintuotannon kehittämiseksi.

Vuonna 2006 alkanut Eläinten hyvinvoinnin tutkijakoulu tuottaa seuraavan 5 - 7 vuoden aikana noin 30 - 40 eläinten hyvinvoinnin asiantuntijaa, joiden sijoittuminen elinkeinoelämään ja tutkimukseen edistää uusimman tutkimustiedon leviämistä kentän käyttöön. Tutkijoiden poikkitieteellisen yhteistyön kehittäminen helpottaa erilaisten tutkimushankkeiden aloittamista.

Eläintilojen ilmanvaihtotekniikkaa tutkitaan ja kehitetään Suomen olosuhteisiin sopiviksi, jotta lämpötila- ja kosteusvaihteluita voidaan hallita. Tutkijoiden, eläinlääkäreiden, tuottajien ja kuluttajien asenteita tutkitaan, jotta saadaan tietää, missä kriittiset tiedon aukot toimijaryhmien välillä esiintyvät. Työryhmän työskentelyn aikana on tullut esille useita tutkimuskohteita (liite 2.)

5.8. Eläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta

Yhteiskunnallista eettistä keskustelua lisätään perustamalla laajapohjainen eläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta, jossa on neuvonnan, tutkimuksen, tuottajien, teollisuuden, kaupan, eläinsuojelujärjestöjen, viranomaisten ja kuluttajien edustajat. Neuvottelukunta käyttää yksityiskohdista keskustellessaan apunaan asiantuntijaryhmiä, jotka ovat erikoistuneet eri eläinlajien erityistarpeisiin. Neuvottelukunnan tarkoituksena on ottaa kantaa eläinten hyvinvointiin liittyviin ajankohtaisiin kysymyksiin sekä toimia alan eri toimijoiden luottamusta ja yhteistyötä lisäävänä ja ylläpitävänä elimenä.

Neuvottelukunta seuraa työssään tämän strategian toteutumista ja päivittää sen sisältöä tarvittaessa.

5.9. Kansainvälinen toiminta

WTO neuvotteluissa eläinten hyvinvointi nostetaan esille tärkeänä kohtana ja sen merkitystä korostetaan.

6. Työryhmän ehdotuksia

Ehdotukset	aikataulu	toimija
Tuotantoeläinten hyvinvointi kytkeytyy kansalliseen elintarviketalouden laatustrategiaan ja kuluttajien tietoisuus lisääntyy.	2007	Kansallinen elintarviketalouden laatustrategia
Suomi toimii Euroopan yhteisössä ja kansainvälisissä yhteyksissä eläinten hyvinvointia edistävällä tavalla, joka kuitenkin samalla mahdollistaa eläintuotannon taloudelliset toimintaedellytykset.	2007	Maa- ja metsätalousministeriö, Valtioneuvosto, Eduskunta
Eläinten hyvinvointia edistäviä tukimuotoja kehitetään.	2007	Maa- ja metsätalousministeriö, Valtioneuvosto
Eläinten hyvinvoinnin ja siihen liittyvien tuotantovaikutusten tutkimuksen edellytykset turvataan	2007	Maa- ja metsätalousministeriö, Opetusministeriö, Valtiovarainministeriö, Valtioneuvosto
Perustetaan eläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta	2008	Maa- ja metsätalousministeriö
Tuottajia ja hoitajia koulutetaan siten, että he tuntevat eläinten hyvinvoinnin perusteet ja osaavat soveltaa tietojaan käytännössä. Koulutuksessa huomioidaan myös muuttuvat tuotantomuodot.	2008	Opetusministeriö, Elintarviketeollisuus, TE-keskukset, lääninhallitukset
Eläinten terveydenhuoltojärjestelmää kehitetään ja laajennetaan siten, että sen avulla voidaan dokumentoida ja parantaa eläinten hyvinvointia.	2007	Elintarviketeollisuus, Maa- ja metsätalousministeriö, Tuottajajärjestöt, Suomen Eläinlääkäriliitto, Yliopistot
Eläintilojen ilmastointi- ja ruokintalaitteiden ja muun teknologian toimivuudelle, asentamiselle ja käyttöönotto-opastukselle luodaan Suomen olosuhteisiin soveltuvat laatuvaatimukset.	2008	Kauppa- ja teollisuusministeriö, Maa- ja metsätalousministeriö, Elintarviketeollisuus, Laiteteollisuus

Liite 1.

Eläinten hyvinvointia mitattaessa voidaan käyttää esimerkiksi EU:n Welfare Quality -hankkeessa tuotettua taulukkoa.

Peruseriaate	Hyvinvoinnin osa-alue	Mitä mitataan
Hyvä ruokinta	1. Ei pitkittynyttä näläntunnetta	kuntoluokitus
	2. Ei pitkittynyttä janoa	vedenmäärä
Hyvä pitopaikka	3. Mukava makuupaikka	eri makuuasentojen yleisyys ylösnousu ja makuulle meno käyttäytyminen
	4. Terminen mukavuus	läähätys, tärinä, hikoilu?
	5. Liikkumisen vaivattomuus	liukastelu ja kaatuminen
Hyvä terveys	6. Ei loukkaantumisia	ontuminen kliiniset löydökset teurasruholöydökset
	7. Ei sairauksia	suolistosairaudet teurashylkäykset kliiniset löydökset (oma lisäys)
	8. Ei kivuliasta pitotapaa	rutiininomaisten terveiden kehonosien leikkausten yleisyys (kuten hännänkatkaisut) tainnutuksen onnistuminen teurastuksessa
Lajityypillinen käyttäytyminen	9. Sosiaalinen käyttäytyminen	sosiaalinen nuoleminen tai toisten eläinten nuoleminen aggressiot
	10. Muu käyttäytyminen	leikki epänormaalit käyttäytymismuodot tai -piirteet
	11. Hyvä ihmis-eläinsuhde	lähestymistesti
	12. Ei yleistynyttä pelokkuutta	uuden esineen lähestymistesti (ns. novel object test)

Liite 2. Tutkimustarpeita, joita on tullut esiin työryhmän työskentelyn aikana

Perustutkimustietoutta tarvitaan vielä muun muassa seuraavista asioista:

- nuorten eläinten olosuhteiden erityistarpeista
- optimaalisista lepo-olosuhteista
- turkiseläinten emokäyttäytymisestä
- supikoirien tarpeista, varsinkin talviunen tarve
- sikojen hännänpurennan biologisesta taustasta ja ongelman ratkaisukeinoista

Soveltavampaa tutkimusta tarvitaan erityisesti seuraavista asioista:

- hyvinvoinnille ja kannattavuudelle optimaalisesta sikojen ryhmäkoosta, pihatton/karsinan rakenteesta sekä eläintiheydestä.
- hyvinvoinnin ja tuotannon kannattavuuden talouslaskelmista
- vaihtoehdoista karjuporsaiden kastraatiolle
- sopivista pesäntekomateriaaleista porsimahäkissä pidettäville emakoille ja lietelantajärjestelmiin
- hyvinvoinnille ja kannattavuudelle optimaalisesta sikojen ryhmäkoosta, pihatton/karsinan rakenteesta sekä eläintiheydestä.
- broilereiden pito-olosuhteiden virikkeellistämisestä (mm. orsien käytön eduista)
- munintakanojen tuotantomuotojen hyvinvointivaikutuksista
- lihanautojen makuumukavuuden parantamisesta
- Suomalaisten broilereiden jalkaterveydestä
- Turkiseläinten virikkeellistämisen käytännön ratkaisuista
- Pito-olosuhteiden vaikutuksista porojen hyvinvointiin
- Pito-olosuhteiden vaikutuksista kalojen hyvinvointiin
- hyvinvointi-indikaattoreista

MMM:n vuonna 2006 julkaisemat työryhmämuistiot

- 2006:1 Peltobiomassa, liikenteen biopolttonesteet ja biokaasu-jaosto
II väliraportti
ISBN 952-453-253-0
- 2006:2 Behörigheten mellan riket och landskapet Åland gällande jordbrukets olika stödformer
ISBN 952-453-254-9
- 2006:3 Valtion varoin tuettavan salaojituksen ehdot
Väliraportti
ISBN 952-453-255-7
- 2006:4 Porotalousyrittäjien tilanteen edistäminen
ISBN 952-453-256-5
- 2006:5 Tilaaja-tuottajamalli metsäkeskuksissa
ISBN 952-453-260-3
- 2006:6 Maaseutuviraston tehtävät
ISBN 952-453-261-1
- 2006:7 Taloushallintotyöryhmän loppuraportti
ISBN 952-453-262-X
- 2006:8 Selvitys energiapuun mittauksen järjestämisestä ja kehittämisestä.
ISBN 952-453-264-6
- 2006:9 Metsäkeskusten merkittävää julkista valtaa sisältävät tehtävät
ISBN 952-453-265-4
- 2006:10 Perunatärkkelyksen tuotannon strategia 2006-2013
ISBN 952-453-266-2
- 2006:11 Metsätalouden alueellisten tavoiteohjelmien tukityöryhmä
ISBN 952-453-267-0
- 2006:12 Rehulakityöryhmän muistio
ISBN 952-453-268-9
- 2006:13 Vilja-alan yhteistyöryhmän toiminnan arviointi
ISBN 952-453-269-7
- 2006:14 Valtakunnallisen korkeusmallin uudistamistarpeet ja -vaihtoehdot
ISBN 952-453-271-9
- 2006:15 Valtionvaroin tuettavan salaojituksen ehdot
- Peltoviljelyn ravinnepäästöjen vähentäminen
ISBN 952-453-275-1

- 2006:16 Tulvavahinkotyöryhmä
ISBN 952-453-276-X
- 2006:17 Eläinkokeille vaihtoehtoisten menetelmien koordinaatio- ja yhteistyö
Suomessa
ISBN 952-453-279-4
- 2006:18 Maaseudun mikroyritysten kattavammat palvelut
Maaseudun mikroyritysten yrityspalveluiden seurantaryhmän väliraportti
ISBN 952-453-280-8
- 2006:19 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi eläinten kuljetuksesta ja laiksi
eläinsuojelulain muuttamisesta
ISBN 952-453-282-4

ISBN 952-453-290-5
ISSN 0781-6723